

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками

Тенденції та інновації юридичної науки

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

11 червня 2014 р.

Тенденції та інновації юридичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. - Тернопіль, 2014.- 76 с.

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних питань, які оприлюднені на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

Адреса оргкомітету:
46010, м. Тернопіль, а/с 1079
тел. 0979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язкове.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Русенко Ірина Ярославівна

здобувач Національної академії внутрішніх справ

Становлення незалежної, правової держави вимагає якісно нового бачення та розуміння права та правового процесу загалом, що є неможливим без правосвідомості. Питання формування правової свідомості набуло поштовху обговорення, оскільки в певній мірі відображає ставлення людини до права, що в подальшому впливає на ефективність його реалізації в суспільстві. Особливої уваги заслуговує формування правосвідомості та її вплив на правове мислення в контексті здобуття професійної правової освіти.

Правосвідомість як складне правове явище формується на двох рівнях – національному та індивідуальному. Важливим фактором для удосконалення національної правової системи є національна правосвідомість, «яка покликана відбивати загальну налаштованість і стан правової системи, слугувати її ядром, первинним компонентом, від якого залежить і на основі якого функціонують всі компоненти правової системи» [1, с. 442]. Вона виражає загальний стан права та його реалізацію і виступає колективним чинником формування правової системи держави.

Правосвідомість – це насамперед знання, яке відбиває такі соціальні явища, як право, усі його різноманітні зв'язки та співвідношення з іншими соціальними явищами, як-то:

- 1) законодавство і норми права, що містяться в ньому;
- 2) юридична практика, тобто діяльність компетентних органів держави по підготовці і прийняттю нормативно-правових актів, державних органів, громадян та інших осіб - по реалізації норм права в конкретних правовідносинах, держави й суспільства - по боротьбі з правопорушеннями;
- 3) відомості про історію становлення й розвитку права як соціального явища, його етапи, пройдені у процесі розвитку [2, с.137-139].

На думку російського філософа права І.О.Ільїна правосвідомість на індивідуальному рівні це «природне почуття права і правоти або як особливе духовне налаштування інстинкту стосовно себе й інших людей» [3,с.121-140]. Правосвідомість розглядається як духовне сприйняття права, в якому людина знаходить свою індивідуальну духовність. Людина

відчуває право, таким чином усвідомлює його діяльність та значення для соціуму.

Правосвідомість насамперед формує у людини власне бачення і внутрішнє ставлення до законів, державної влади, особистої відповідальності перед суспільством. Чим вищий рівень правосвідомості, тим вищий рівень правої культури.

Необхідність формування правосвідомості є умовою ефективного процесу реалізації прав, свобод і обов'язків особи, оскільки виховує в особи відповідальність перед державою та суспільством. Як показує досвід демократичних країн, свідоме ставлення громадян до виконання своїх громадянських обов'язків, забезпечує ефективний механізм реалізації прав людини, і виражається в повазі до права, правових законів, прав та свобод інших громадян. Як наслідок особисте переконання людини у необхідності виконання правових приписів перетворюється для людини у повсякденне правило. Національна правосвідомість є критерієм оцінки ефективності правової системи на шляху її суспільного прогресу. Її формування залежить від світоглядного розуміння права, людського буття, правової культури, менталітету та ін.

Важливого значення для становлення правосвідомості та світоглядного розуміння права несе в собі правова освіта, яка є одним з головних елементів формування правової культури і правової свідомості населення. Вона є складовою системи освіти в цілому. Органічно пов'язана з правовим вихованням та, як наслідок, – правовим мисленням. Становить комплекс державних та інших заходів, спрямованих на досягнення мети правової освіти [4, с. 37]. Тобто правову освіту слід розглядати як цілеспрямований тривалий процес правового навчання, що полягає у здобутті навичок та вмінь правового характеру.

На сьогодні інтелектуальний підхід до розвитку юридичної освіти вибудований з основ радянського права і розглядає правову систему як результат державної волі. Позитивістське мислення, що закладається в правничих школах перетворює право винятково в "сукупність загальнообов'язкових правил поведінки, що охороняються державою" [6, с. 125], підмінює право і закон, визнає верховенство закону як домінант над правом продовжує продукування залежної правосвідомості, яка не здатна ефективно впливати на прогресивний розвиток суспільства. Сфера юридичної освіти потребує ґрунтовного переосмислення та реформації, і спрямована на формування сучасного юридичного мислення, яке має бути відкритим, зверненим до живого розвитку суспільного буття, до конкретних суспільних потреб, до людини, як основної цінності, що прагне самореалізуватися, максимально ствердити себе як творча, автономна істота [7, с. 149].

Правова освіта населення полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань і навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків [8, с 119].

Правова освіта дає можливість оглянути право як найважливішу цінність людського співіснування, акцентуючи на засади справедливості, рівності та належної міри свободи індивідуума. Саме правова освіта має можливість формувати правове мислення.

Проблемою формування правового мислення осіб, які здобувають юридичну освіту є мінімізація фундаментальних гуманітарних дисциплін в освітніх стандартах та навчальних планах. Для адаптації в світовому правовому просторі національна правнича освіта повинна формувати нову професійну свідомість юриста, що відкидає стереотипи "законності і правопорядку" як найвищої мети права. Тільки живе, молоде, вільне, сміливе, творче правове мислення, що може сформуватися в правовій освіті здатне викоринити стару, неживу правову систему, утворену із колів, стереотипів, нежиттєздатних схем.

Правове мислення передбачає універсальну, фундаментальну базу знань, в той час як тенденція підготовки спеціалістів вузького профілю, професіоналів, вузькопрофесійний підхід до навчання спеціалістів, заснований на розділенні юридичної праці, не веде до формування самостійного професійного правового мислення. Професійне мислення юриста передбачає як установку високу нормативну культуру, що виражається, з одного боку, в твердій нормативності суджень, точності, формалізованості висновків, а з іншого – у прихильності до догми права, святості духа й букви Закону. Однією із суттєвих рис професійного мислення юриста є його творчий характер у поєднанні з постійним пошуком [9, с. 10].

Отже, національна правосвідомість потребує якісних змін та підходів до розуміння права та правової системи суспільства загалом. Адаптація у світовому правовому порядку вимагає формувати нову професійну свідомість юриста, що повинна формуватися на природно-правових засадах.

Література:

1. Удовика Л.Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: Монографія. – Х.: Право, 2011. – 552 с.
2. Сырых В.М. Теория государства и права: Учебник. – 2-е изд., стер. - М.: ЗАО «Юрид.дом «Юстицинформ», - 2002. – 592 с.
3. Ильин И.А. Собр. соч.: В10-ти т./Сост. и коммент. Ю.Т.Лисица. - М.:

Медиум,1993. Т.1.- 361с.; М., 1994. Т.4.-240с.

4. Юридична енциклопедія : в 6 т. ; [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с.

5. Орлова О. О. Юридична освіта та юридична клініка: форми правового виховання чи правової освіти? / О. О. Орлова // Юриспруденція ХХІ століття : наук. конф. 14 листопада 2007р. : зб. тез. – Д., 2008. – С. 192–194.

6. Крабе Г. Строгость науки и безбрежность жизни. // Вопросы философии. – 2001. – № 3.– С. 117 – 125.

7. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2005. - 190 с.

8. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. /С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – 4-те вид., стер. – К. : Знання, 2010. – 495 с.

9. Орлова О. Правова освіта як системотвірний фактор правового мислення // Право і суспільство. – 2013. - №1. – С. 7-11.

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО АНАЛІЗУ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ФЕНОМЕНУ ВЛАДИ

*Фучаджисев Дмитро Олександрович
курсант Академії митної служби*

Старий досвід еволюції цивілізації показує нам, що будь-яке людське суспільство, незалежно від рівня розвитку, потребує енергії – необхідної умови для діяльності його соціальної системи. Як соціальна істота, Людина існує в суспільстві і є суб'єктом суспільних відносин.

Концепція влади в повсякденному житті і в науковій літературі, використовується різними способами. Філософи говорять про владу об'єктивних законів суспільства, соціологи про соціальну владу, економісти про економічну владу, юристи – про державну владу, політологи про політичну владу, психологи про Владу людини; теологи про владу Бога, натуралісти про силу природи, батьків.

Поняття влади є необхідним, задля того щоб описати і прояснити соціальні відносини, в якій деякі люди або групи отримати піддаючи інших осіб або груп [6, с.13]. Поняття влади відіграє важливу роль в аналізі соціальних змін та розвитку суспільства. Воно є невід'ємною ознакою для усіх питань суспільства. Слід визнати, що те, що вданий

концепт дуже глибоко вкоренилися в лексиконі політиці, тому що це насправді сталося. Тому при визначенні поняття влади повинні визначити критерій (або критерії) істотного впливу, яке відрізняє простий причинно-наслідковий критерій влади. Критерій важливості, в свою чергу, є неочевидними і одночасно породжує більше питань.

Проблеми визначення влади слід розглядати у декількох пунктах: по-перше, семантичне. Відтак, слово «влада» змінюється. Термін «влада» використовується стосовно багатьох неоднорідних явищ. А це, в свою чергу, дозволило висловити різні точки зору [5, с.78]. Владу можна виділити в економічних категоріях обміну та поділу, основ і психологічних моделей особистості і спілкування, соціологічні моделей, організації роботи і керівництва, політичні моделі лідерства і т.д. По-друге, «онтологічний зміст проблеми», адже влада є неосяжним явищем, і тому її можна досягнути реально.

Таким чином, очевидно, що в сучасній проблематиці влади став одним із наріжних каменів спотикання і соціологічний контекст. Труднощі концептуалізації влади і відсутність спільного знаменника у розумінні здійснили сумніви в необхідності цієї концепції, наукової важливості і корисності для проведення дослідження соціальної практики. Деякі дослідники задаються питанням: «Чи може бути сформульована наукова концепція влади?», інші вважають, що по суті питання спірне, а третя група авторів розглянути поняття влади так невизначено, що бути скасований або принаймні, уникнути.

Що є влада: потенціал для її досягнення, чи як? Атрибут, ставлення або дія? Влада зробити щось або влада над кимось?

З історичної точки зору, влада обов'язково звертається до людини або групи людей, мабуть, як у цілеспрямовуюча організація суспільства.

У сучасній політології вказується, що в двох напрямках влади інтерпретується як є: 1) здатність видавати розпорядчі повноваження; 2) установа, що здійснює повноваження та приводить накази. Відтак, вважається питомою ємність влади та її інститутів для підтримки порядку і стабільності суспільства, нав'язати дотримання переконанням. і відносинами, які можуть забезпечити гармонійне співіснування індивідів. [5, с.126]. Відтак, необхідним на думку автора

Західна наука накопичила більший діапазон знань про прагматичну сторону цього явища. Західна наука має достатньо якісний та відомий характер. У ній домінуючою слід визнати концепцію Макса Вебера.: «Влада є можливість для просування своєї волі в соціальних відносинах, навіть проти опору, незалежно від того, що є основою» [6, с.134]. Відтак є можливість вирізнити декілька підходів у розгляді концепції влади.

1. Соціологічний підхід (Вебер) – влада є здатність людини нав'язувати власну волю, зокрема, соціальні умови, незважаючи на

опозицію з боку індивідуального Я. М. Вебер стверджував, що існує кілька можливостей нав'язати свою волю, тому що всі індивідуальні риси та можливі з'єднання обставини можуть призвести до ситуації, після чого людина буде піддаватися. [6, с.136].

2. Науково-структурований підхід (Парсонс) - влада є здатність приймати рішення і забезпечити незалежність і здатність суспільства до мобілізації ресурсів для спільних цілей. Парсонс характеризує владу як відносини між нерівними суб'єктами, поведінка яких зумовлена ролями, які вони виконують [2, с.98].

3. Синергетичний підхід (Баланду) у результаті влада означає для будь-якого суспільства в необхідність боротися проти ентропії, яка загрожує безладу.

4. Влада, як здатність впливати на індивідів (Лассуелл) враховує владні позиції психотерапії Влада знаходиться в руках того, хто має можливість примусового. [4, с.108].

5. Теорія соціального детермінізму (Комте, Дюркгейм) передбачає, що суспільство і його інститут, як продукти діяльності людини, влада включається грубу керівну поведінку індивіда. Таким чином ми можемо інтерпретувати, що це є сила суспільства [5, с.108]

6. Біхейвористська теорія (Меррріам) поведінка індивідумів визначається їх спрагою до влади, яка є природною до них. За їх поведінки, суб'єктів влада намагається змінити поведінку інших осіб [5, с.108].

7. Психологічна концепція (Н.М. Коркунов)-. Влада визначається не з позиції сили, але усвідомлення існуючої незалежності.

Відзначимо, що деякі поняття наполягають на макрорівні (наприклад функціоналізм Парсонса), а інші здійснюють мікрорівні (соціологічний підхід Вебера), але основою для всіх вчених є те ж саме.

Таким чином, можна зауважити, що феномен державної влади можна виразити у якості явища, що мало розвиток впродовж усього розвитку цивілізації. Концептуальний аналіз влади був здійснений з точки зору різних макро- та мікропідходів. Влада є універсальним явищем, іманентним суспільству. Влада проявляється у формі взаємодії людей або соціальних і структур соціальних, організаційних або інституційних внутрішніх та міжнародних відносини на основі внутрішньо-і між-системний і включає в себе часто здатність і можливість нав'язати волю і рішення суб'єктів іншим суб'єктам Влада є воля, сила, закон і влада, якими користуються обдарованих з такими атрибутами спадкові або придбані та забезпечено різними організаційних форм.

Література:

1. Афанасьев М. Время глобализации / М. Афанасьев, Л. Мясникова // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 10. – С. 11–19.
2. Борзунова Е. Социологические концепции легитимности власти Т.Парсонса и М.Вебера: сравнительный анализ. – СПб., 2000. – 345 ст
3. Гаджиев К. С. Политическая философия / К. С. Гаджиев / Отд-ние экон. РАН; науч.-ред. советизд-ва «Экономика». – М. : ОАО «Издательство «экономика», 1999. – 606 с.
4. Короткова Н. Трактовка Г.Д.Лассуэллом поняття політичної влади як центральної категорії політичної науки. // Вестник Московського Університета, Серія 18. М.: 1979, № 2, - С.108-116.
5. Хрусталеv М.А. Політологія і політичний аналіз // Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталеv М.А. Очерки теории и политического анализа международных отношений. М.: Экономика, 2001. – 346 с.
6. Чесноков С. Соціологія панування М. Вебера, крізь призму теорії верховної влади Т.Тіхомірова, - В: Поліс, 2000. - N 2 - 161-171 С

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Міжнародне право**

**КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА – ЕЛЕМЕНТ ЮРИДИЧНОГО
МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД
ОСОБИ**

*Айріян Крістіна Борисівна
провідний спеціаліст служби забезпечення діяльності Голови
Конституційного Суду України та його заступників, аспірант
Національної академії внутрішніх справ*

Громадяни України дедалі частіше використовують своє конституційне право на судовий захист. Так, 2009 році судами загальної юрисдикції по першій інстанції було розглянуто 5,9 млн. справ, заяв, позовних заяв, скарг, подань, клопотань. Зниження їх кількості на 40,7% порівняно з 2008 роком насамперед пов'язане зі зменшенням майже на 5 млн. кількості розглянутих справ про адміністративні правопорушення у зв'язку з прийняттям Закону від 24 вересня 2008 році №586-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху». Минулого року суди розглянули: кримінальних – 690,3 тис справ та матеріалів, що на 19,7% більше, ніж у 2008 році; цивільних – 1,8 млн., що на 4,5% менш, ніж у попередньому році. Водночас кількість розглянутих судами адміністративних справ у 2009 році збільшилась у 3,6 рази і становила 1,4 млн., з яких місцеві загальні суди розглянули 1,1 млн. Такі дані свідчать про те, що попри численні проблеми функціонування судової системи в Україні, з одного боку, зберігається дієвість останньої, а з іншого – відбувається активізація судових механізмів відстоювання й захисту прав, свобод та законних інтересів осіб перед публічно-владними суб'єктами. Судовий захист поступово набуває того значення, який визначено щодо нього Конституцією України [1, с.11]. Підвищення ефективності судового захисту прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина зумовлюється не тільки організаційною доступністю судової системи, а й відносною простотою, відкритістю та раціональністю судово-правових процедур [1, с.15].

Серед завдань конституційного правосуддя особливе місце посідає захист основних прав і свобод людини і громадянина, тому вказуючи, що в системі конституційного контролю інститут конституційної скарги посідає чи не головне місце буде не перебільшенням.

Юридичний механізм захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина повинен об'єктивно відображати розвиток національного і

міжнародного права, систему поглядів учених на формування універсальної міждержавної концепції прав людини, враховувати тенденції і закономірності практики її застосування у всіх сферах суспільних відносин. Взаємини всіх суб'єктів захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина повинні будувати на високій правовій культурі [2, с.81].

Не один рік вже українські правознавці дискутують про запровадження інституту конституційної скарги в Україні для надання можливості особам і громадянам у повному обсязі захищати свої права. Цей інститут вже існує в таких країнах, як: Австрія, Албанія, Андорра, Білорусь, Угорщина, Німеччина, Іспанія, Кіпр, Македонія, Мальта, Польща, Росія, Словенія, Хорватія, Чехія, Швейцарія та інші. Україна обравши шлях розвитку себе як правової, демократичної держави потребує у заснуванні та розвитку інституту конституційної скарги. Інститут конституційної скарги досліджували такі вчені, як Ф.Абдулаєв, Г. Василевич, Р. Гваладзе, І. Кравець, М. Кравець, М. Крамбергер, В. Кучинський, Ф. Мерт, Дз. Пепедзе, С. Салманова. Серед українських фахівців в галузі конституційного права – І.Алексеєнко, М.Гультай, Ю.Тодика, В. Тихий, П.Єграфов, А.Селіванов, М.Тесленко, С.Шевчук, В.Шаповал, М.Савенко та інші. І незважаючи на те, що проблеми, пов'язані із запровадженням в Україні інституту конституційної скарги досліджувалися багатьма фахівцями це питання все ще лишається далеким від його остаточного вирішення.

С. Владиченко у своїй науковій статті під назвою «Конституційна скарга як важливий інструмент захисту прав і свобод людини» вказує, що можливість подати конституційну скаргу надає індивіду, що апелює до судового органу конституційної юрисдикції, більше можливостей для захисту прав і свобод. У зв'язку з тим, зауважує, що нині питання впровадження в Україні інституту конституційної скарги набуває особливого значення, зважаючи на необхідність послідовного перетворення закріпленою чинною Конституцією прав і свобод людини з декларацій на сукупність реально діючих норм прямої дії, як це передбачено частиною третьою статті 8 Конституції України. Конституційна скарга як можливість будь-якої особи звернутися до судового органу конституційної юрисдикції із заявою про захист своїх конституційних прав може стати інструментом захисту прав та свобод людини і громадянина в якості важливої складової закріпленості статтею 40 Конституції України права на звернення до органів державної влади. Адже згідно із частиною другою статті 55 Конституції кожен має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3, с.177-178].

Підводячи підсумки, неможливо одним виступом охопити всі аспекти

конституційної скарги як елемента юридичного механізму та захисту прав і свобод людини і громадянина, однак аналізуючи світовий досвід недвозначно свідчить, що без запровадження дієвого зазначеного інституту неможливо забезпечити в повному обсязі верховенство Конституції і гарантувати розвиток конституціоналізму в країні.

Література:

1. Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні: моногр. / Ю.Г.Барабаш, І.І. Бодрова, О.В. Петришин, С.Г. Серегьогіна. – К.: Атіка – Н, 2010. – 108 с.
2. Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу: матеріали між наук. конф., м.Київ, 16 верес. 2011р. / Конституц.Суд України; відп. Ред. А.С. Головін. – К.: Логос, 2011. – 608 с.
3. Владиченко С.Д.Конституційна скарга як важливий інструмент захисту прав і свобод людини/ С.Д.Владиченко // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення : зб. наук. пр . : [присвячений 70-ій річниці з дня народження першого голови Конституційного Суду України Л.П.Юзькова] . -Хмельницький, 2008. - Ч.1. - С. 177-178.

ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ

Бобер Софія Юріївна

студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Одне з найважливіших рішень, яке слід прийняти будь-якій демократичній державі, полягає у впровадженні найефективнішої виборчої системи, яка б найбільшою мірою відображала волю громадян. Вибір виборчої системи має вагомий вплив на політичне життя країни і навіть визначає в певній мірі її майбутнє. Дуже часто один раз запроваджена виборча система залишається практично незмінною, а політичні інтереси стабілізуються навколо неї, виходячи із закладених нею реалій. Тому рішення щодо прийняття виборчої системи є особливо важливим, адже від цього залежить збереження на довгий час здорового політичного клімату в державі та покращення рівня життя громадян. В залежності від виборчої системи, яка встановлена в державі, права громадян при формуванні органів державної влади, можуть або розширюватись, або ж звужуватись.

Вихід України на демократичний шлях розвитку спонукає до глибокого вивчення сучасного стану її виборчої системи та перспектив її розвитку. Адже вибори є одним з основних механізмів отримання влади в демократичній державі.

В «Юридичній енциклопедії» поняття виборчої системи трактується як порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав [1, 362].

Відомо, що при тих самих результатах голосування, але залежно від застосовуваної виборчої системи, буде цілком різний кінцевий розподіл місць, виборці можуть мати рівні можливості при реалізації свого виборчого права. Залежно від того, який порядок голосування прийнятий, той самий виборчий корпус в той же час може створити протилежну за складом парламентську більшість. Не варто забувати ще й про те, що внаслідок суспільно-політичного розвитку, певних культурних особливостей, та національних традицій впроваджується той чи інший тип політичної системи.

За порядком визначення результатів виборів розрізняють такі виборчі системи: мажоритарну, пропорційну та змішану.

Мажоритарна система є найстарішою серед виборчих систем. Назва її походить від французького «majorite», що означає «більшість». Мажоритарною вважається система визначення результатів виборів, завдяки якій депутатські мандати, один або кілька, від округу одержують тільки ті кандидати, які отримали встановлену законом більшість голосів, а усі інші кандидати вважаються не обраними. Її застосовують у таких провідних країнах світу, як США, Великобританії, Франції, Італії та ін.

У цій системі закладені можливості формування ефективно працюючого і стабільного уряду; вона дозволяє значним, добре організованим політичним партіям легко перемагати на виборах і створювати однопартійні уряди. В той же час, для розподілу парламентських мандатів має значення тільки факт одержання кандидатом відносної більшості голосів; голоси, віддані всім іншим кандидатам, до уваги не беруться і пропадають; значна частина виборців країни залишається не представленою в органах влади; партія, що одержала на виборах менше голосів, ніж її суперники, може виявитися представленою в парламенті більшістю депутатських місць; дві партії, що набрали однакову або приблизну кількість голосів, проводять в органи влади неоднакове число кандидатів [3,45].

Вибори президента Російської Федерації, Республіки Білорусь, а також нашої держави, проводяться на основі мажоритарної системи абсолютної більшості.

Основним її недоліком є наявність другого туру виборів, хоча, саме в такий спосіб вона враховує інтереси й побажання більшості виборців – 50% +1 голос [2,383]. Переваги мажоритарної системи абсолютної більшості полягають в її потенційному демократизмі, оскільки вона враховує інтереси й побажання більшості виборців.

Другим видом виборчих систем є пропорційна система, що передбачає визначення результатів виборів, за якими депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно кількості голосів виборців, зібраних кожною з них у межах виборчого округу. Під час формування нижніх палат парламентів чи однопалатних парламентів пропорційна виборча система застосовується переважною більшістю країн Євросоюзу. Їй віддають перевагу Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Італія, Іспанія, Кіпр, Латвія, Люксембург, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Чехія. Голосування при цьому відбувається за партійними списками, які зазвичай, за винятком Іспанії, є відкритими Швеція [4,86].

Змішана виборча система є поєднанням мажоритарної і пропорційної виборчих систем. При цьому за пропорційною і мажоритарною системою може обиратися різна кількість парламентаріїв. У Німеччині, Росії, Литві, Грузії, Болгарії половина обирається за пропорційною, інша - за мажоритарною системою, а в Угорщині — 2/3 та 1/3 від загальної кількості депутатських місць відповідно [5, 266-275]. За змішаною системою виборець отримує два голоси: один подає за одного із кандидатів, а другий — за один зі списків.

У сучасній Україні половина депутатів Верховної Ради обирається за пропорційною системою з жорсткими списками - виборець голосує за список партії, що він обирає в цілому. Вона найпростіша і найдешевша. Друга – за мажоритарною відносною більшості (ч. 2 ст.1 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 15.05.2014 р [6]). Також мажоритарна виборча система відносною більшості голосів діє в Україні під час другого туру виборів Президента України. Як вже згадувалося вище, перший тур проводиться за мажоритарною системою абсолютної більшості [8]. Також вибори депутатів районної та обласної ради проводяться за мажоритарною системою відносною більшості в багатомандатних виборчих округах [9].

Отже, процес пошуку оптимальної виборчої системи в Україні відбувається в складних умовах перехідного суспільства. Основні параметри виборчих систем для кожного виду виборів не знайшли свого втілення Конституції України. Це спричинило вирішення проблеми обрання моделі виборчої системи в рамках відповідних виборчих законів, процес напрацювання яких є вкрай динамічним за умов швидкого розвитку відповідних політичних процесів. В Україні застосовуються різні

виборчі системи: при виборах Президента України та на місцевих виборах – мажоритарна, при виборах народних депутатів України – змішана. Для знаходження шляхів удосконалення сучасної виборчої системи України досить важливо проаналізувати досвід інших країн у цій галузі. Найцікавішим для нас буде відповідний досвід тих країн, що мали з Україною схожі умови формування демократичних інститутів. Це, перш за все, країни Східної та Центральної Європи, що мають комуністичне минуле, та ті, які мають реальні напрацювання в даній сфері.

Джерела:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.:Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А-Г. – С. 672 .
2. Виборче право України / Ред. В.Ф. Погорілко, М.І. Ставнійчук. – К.: Парламентське вид-во, 2003. – 383 с.
3. Рибачук М.Ф., Шкурат І.В. Виборча система України: від первіснообщинного ладу до епохи глобалізації / М.Ф. Рибачук, Шкурат І.В // Політичні науки. – 2003. - №21.С. 36 – 47.
4. Наход М. Взаємозв'язок виборчих систем із моделями управління виборчим процесом у європейських країнах / М. Наход // Ефективність державного управління. — 2011. — Вип. 26. — С. 86.
5. Поліщук І. Виборча система: оптимальна модель для України / І.Поліщук // Сучас . укр . політика. Політики і політологи про неї. - 2011. - Вип. 23. – С. 266-275.
6. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 15.05.2014, підстава №1227-18 // Сайт Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/page5>
7. Католик Я. Б. Аналіз нової редакції Закону України «Про вибори народних депутатів України» в контексті зміни виборчої системи України / Я.Б.Католик //Актуальні проблеми політики. – 2013. - Вип. 50. - С. 314-321.
8. Закон України «Про вибори Президента України» від 22.05.2014 № 1276-18 // Сайт Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/474-14>
9. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 20.04.2014 № 1197-18 // Сайт Верховна Рада України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>

ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТІЙ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Думка Соломія Миколаївна

студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Конституційно-правовий статус народного депутата України – це його місце і роль у системі правовідносин як представника українського народу в парламенті, визначені і гарантовані Конституцією і законами України [4].

Слід зазначити, що народний депутат займає вагомим місце у Верховній Раді України. У Законі України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року чітко окреслена діяльність депутата в парламенті:

- 1) бере участь у засіданнях Верховної Ради України;
- 2) бере участь у роботі депутатських фракцій (груп);
- 3) бере участь у роботі комітетів, тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій, утворених Верховною Радою України;
- 4) виконує доручення Верховної Ради України та її органів;
- 5) бере участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України;
- 6) бере участь у парламентських слуханнях [1].

Крім цього, слід зазначити, що Закон надає широкі права народному депутату, а саме:

1. Народний депутат має право ухвального голосу щодо всіх питань, що розглядаються на засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано. Кожний народний депутат у Верховній Раді України та її органах, до складу яких його обрано, має один голос.

2. Народний депутат реалізує на засіданнях Верховної Ради України та в роботі її органів надані йому права відповідно до Конституції України, цього та інших законів України.

3. Народний депутат бере особисту участь у засіданнях Верховної Ради України чи її органів, до складу яких його обрано.

4. Народні депутати не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Верховній Раді України та її органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп [1].

З метою забезпечення ефективного здійснення народними депутатами своїх прав та обов'язків в конституційному праві існують такі поняття як депутатський імунітет та депутатський індемнітет. Саме завдяки цим двом термінам народні депутати можуть як належно виконувати всі свої повноваження.

Депутатський імунітет передбачає неможливість притягнення депутата до юридичної відповідальності за діяння, які містять ознаки злочинів та/або правопорушень, без попереднього санкціонування парламентом (в деяких випадках – після прямої заборони притягнення депутата до відповідальності) [2, 16].

Незважаючи на поширену практику законодавчого закріплення недоторканості депутатів, відповідна норма не є універсальною для всіх країн. Так, наприклад, у Малайзії, Намібії та Нідерландах інститут депутатського імунітету взагалі відсутній; у Австралії, Великобританії, Іспанії, Канаді, Колумбії, Новій Зеландії імунітет відсутній, але притягнення депутатів до відповідальності відбувається за особливих умов та у визначеному законом порядку; у Канаді, Мальті Ірландії, Великобританії імунітет поширюється виключно на цивільні справи [2, 16].

Якщо порівнювати депутатський імунітет українського народного депутата та його дію в країнах Європи, то можна прослідкувати, що вони суттєво відрізняються.

На сьогоднішній день Україна є «власником» майже абсолютної депутатської недоторканості для депутатів парламенту. І це у той самий час, коли в демократичних країнах світу жодна посадова особа, жоден депутат не може мати імунітету від покарань за злочини.

Варто зазначити, що існує процедура обмеження депутатського імунітету. Імунітет може бути знятий на підставі отриманої згоди парламенту. Умовою обмеження депутатської недоторканості є надання парламентом згоди на притягнення депутата до відповідальності, його арешт або затримання. Ця процедура, яку зазвичай визначають у регламенті законодавчого органу, практично є універсальною. Так, в Угорщині Депутати можуть переслідуватись за неправомірні дії лише у тому випадку, якщо останні не мають жодного відношення до їхньої політичної діяльності. Органи прокуратури, на вимогу депутата або третини членів комітету стандартів, що має юрисдикцію у таких справах, повинні вимагати від парламенту рішення стосовно того, чи існує зв'язок з депутатською діяльністю. Після того, як ця вимога була виконана, органи прокуратури повинні негайно зупинити усі слідчі дії, що були розпочаті. Якщо парламент визнає, що зв'язок між здійсненим правопорушенням та політичною активністю депутата існує, то рішення про винуватість або невинність депутата приймається паралельно. Якщо парламент у всіх подібних випадках не може визначити свого рішення протягом 8 тижнів з моменту вимоги, то вважається, що він погоджується із рішенням органів прокуратури [2; 19].

Слід зауважити, що існує таке поняття, як «депутатський індемнітет», що означає передбачає захист від усіх форм відповідальності

за дії, вчинені під час виконання депутатських функцій. Тобто депутатів не можна притягнути до адміністративної, цивільної або кримінальної відповідальності за дії, захищені індемнітетом [2, 13].

При розгляді свободи члена парламенту вільно висловлюватися під час здійснення депутатських повноважень має велике значення визначення, що є здійсненням таких повноважень. Зазвичай, законодавство чітко це поняття не визначає. Зазвичай, законодавство чітко це поняття не визначає. Однак поле поширення індемнітету та перелік дій, що підпадають під його захист, деталізується у парламентській та судовій практиці. Більш-менш універсальна інтерпретація передбачає дії та обставини, що можуть виникнути під час здійснення мандату та виконання парламентських функцій [2, 14].

Крім цього, як і у випадку депутатського імунітету, так і у випадку депутатського індемнітету існує процедура його обмеження. Зокрема, розглянемо як проводиться ця процедура в Румунії. Індемнітет може бути обмежений виключно палатою, до якої належить депутат. Сенат приймає рішення 2/3 голосів від присутніх членів. Палата депутатів – 2/3 від загальної кількості членів. Пропозицію про порушення справи надсилає Міністр юстиції Голові однієї з палат [2, 15].

Законодавство України визнає та гарантує право на депутатський індемнітет, проте, з певними обмеженнями. Так, відповідно до статті 80 Конституції України: «Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп» [3].

Отже, депутатський імунітет передбачає неможливість притягнення депутата до юридичної відповідальності за діяння, які містять ознаки злочинів або правопорушень, без попереднього санкціонування парламентом. Депутатський індемнітет передбачає захист від усіх форм відповідальності за дії, вчинені під час виконання депутатських функцій. Як депутатський імунітет, так і депутатський індемнітет, активно використовуються як в Україні, так і в інших країнах світу. Звичайно, це позитивно впливає на виконання народними депутатами їхніх службових обов'язків. Проте існує і негативний прояв функціонування даних гарантій, а саме: народні обранці завдяки депутатському імунітету та індемнітету можуть зловживати своїми повноваженнями, тим самим порушуючи закони України.

Джерела:

1. Закон України «Про статус народного депутата України» від 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

2. Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України: інформаційно-аналітичне дослідження / за керівництвом Дениса Ковриженка // Лабораторія законодавчих ініціатив, 2007. – 33 с.
3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>
4. Шаптала Н. К. Конституційне право України: навч. посіб. / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня. – Запоріжжя: Дике Поле, 2012. – 479 с.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

*Мурована Ірина Ярославівна
студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету*

Вихід України із тоталітарного простору зумовив демократизацію владних інститутів та визнання людини найвищою цінністю. Так, права людини в наш час стали однією із пріоритетних засад функціонування держави. Тому, на державному рівні було встановлено посередника між владними органами та людьми, права яких були порушені. Ним став Уповноважений Верховної Ради з прав людини або Омбудсман.

Омбудсман є спеціальною посадовою особою, до компетенції якої належать розгляд звернень громадян, іноземців та осіб без громадянства щодо порушення прав людини з боку державних органів та посадових осіб. Це незалежна посадова особа, що виступає свого роду посередником в адміністративних спорах, здійснює контроль за додержанням прав людини і уповноважена з цією метою проводити розслідування, рекомендувати коригуючі дії та подавати доповіді [3, 12].

Вперше посаду «парламентського омбудсмана» заснував риксдаг Швеції у 1809 році [2, 166]. З початку ХХ століття, а особливо після Другої світової війни, посади омбудсманів почали з'являтися у багатьох демократично налаштованих державах. Зараз більш ніж у 100 країнах працюють понад 150 омбудсманів [3, 12].

Ідея запровадження в Україні інституту Уповноваженого з прав людини набула вперше юридичного вираження в Конституції України 1996 року в статтях 55 та 101. 14 квітня 1998 року Верховна Рада України обрала першого в історії України Уповноваженого з прав людини – Ніну Карпачову, яка пропрацювала на цій посаді упродовж трьох термінів [4, 50]. З 2012 року цю посаду займає Валерія Лутковська.

Правовий статус Уповноваженого, його повноваження врегульовані Конституцією України та Законами України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» та «Про державну службу» [1; 5; 6]. Діяльність Уповноваженого полягає у здійсненні парламентського контролю за забезпеченням прав і свобод людини і громадянина в Україні. В законодавстві України зазначено, що діяльність Омбудсмана доповнює наявні засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Це дає підстави для висновку, що даний інститут є субсидіарним, тобто додатковим, засобом захисту прав і свобод людини в Україні щодо інших правозахисних механізмів. Постійний характер діяльності українського Уповноваженого заповнює прогалини і компенсує недоліки судових засобів захисту прав людини та відіграє суттєву роль у визначенні місця названого інституту у правозахисному механізмі держави [3, 14].

Особливою формою діяльності Уповноваженого є подання. Вони вносяться Омбудсманом до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, установ, їх посадовим та службовим особам для вжиття відповідних заходів щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина. Проте, у нашому законодавстві чітко не зазначено обов'язковість розгляду вказаними особами цих актів реагування. Це здебільшого призводить до того, що подання Уповноваженого не будуть розглядатися, а як наслідок – не буде усунено порушення законності. Так, як такі акти Уповноваженого мають рекомендаційний характер, то у них не йдеться про обов'язкове скасування незаконних рішень органів влади і юридичних осіб. Це призводить до зниження авторитету Уповноваженого [4,50].

Особливою юридичною природою відзначаються щорічні доповіді Уповноваженого про стан дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина. Дана інформативна доповідь ґрунтується не на діяльності Уповноваженого, а на основі ним проведеного моніторингу додержання прав та свобод в цілому у державі. Ці доповіді адресовані народним депутатам, членам уряду, Президентові України на іншим високопосадовцям[3, 13].

Щодо покращення якості практичних дій українського Омбудсмана, то тут слушно розглядати світовий досвід розвитку й ефективності даного інституту. Так, практично у всіх державах омбудсмани мають прямий контакт з громадянами. Україна в тій чи іншій мірі теж забезпечує схожий зв'язок. Проте, у зв'язку із незадовільним станом прав і свобод людини, звернення до Уповноваженого надходить у великій кількості, що утруднює можливість глибоко і змістовно розглянути кожен випадок зокрема. Тому, доцільним для введення в Україні був би досвід Франції та Великої Британії. Там передбачені так звані «фільтри» надходження скарг,

що дало б змогу відкинути ті скарги, які не входять в компетенцію Уповноваженого [3, 13].

Покращило б діяльність Омбудсмана й збільшення його владних повноважень та наділення засобами примусу щодо правопорушників. Також, позитивно вплинуло б на реалізацію прав та свобод людини заснування іще декількох омбудсменів із вужчою сферою діяльності або т. зв. спеціалізованих омбудсменів. Так, в Україні уже із 2011 року діє інститут Уповноваженого Президента України із захисту прав дитини.

Отже, інститут омбудсмана є великим здобутком людства на шляху затвердження демократичних ідей та принципів. Для кожної країни рівень розвитку та дієвості цього інституту є різним, що насамперед пов'язано із її минулим ставленням до людини як соціальної цінності та безперервністю державотворчих процесів. Споглядаючи на наше антидемократичне минуле та відсутність власної держави, очевидним є недосконалість інституту омбудсмана в Україні. Насамперед про це свідчить кількість звернень українців до Європейського суду з прав людини. За статистичними даними Європейського суду з прав людини Україна із року в рік посідає одне із перших місць за числом звернень до нього. Удосконалювати даний інститут потрібно, беручи до уваги досвід інших держав, особливо європейських, але щоб він ефективно діяв саме в Україні, усі новації варто впроваджувати із урахуванням національних особливостей.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Криворучко Л. С. Інститут омбудсмана в сучасному суспільстві (історико-правовий огляд) / Л. С. Криворучко // Наше право. – 2013. – № 6. – С. 165-171.
3. Майданник О. О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні / О. О. Майданник // Адвокат. – 2010. – № 7 (118). – С. 12-16.
4. Мелех Б. В. Ефективність форм впливу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на шляху Європейської Інтеграції / Б. В. Мелех // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право. – 2014. – Вип. 25. – С. 48-52.
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – С. 99.
6. Про державну службу. Закон України від 16 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – С. 490.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ

Соловій Каріна Василівна

студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

На сучасному етапі державотворення досить гостро постає питання щодо реалізації в Україні адміністративно-територіальної реформи. Внаслідок курсу України на євроінтеграцію, проблема перебудови і вдосконалення адміністративно-територіального поділу є важливим кроком. Оскільки система поділу на територіальні одиниці у нашій державі дісталася нам у спадок від Радянського Союзу і по суті, продовжує діяти і далі, тому сучасна система устрою є неефективною, застарілою і не придатною до для демократичної держави та суспільства. Побудова ефективної системи управління адміністративно-територіальними одиницями є надзвичайно важливим завданням, оскільки від проведення даної реформи буде залежати розвиток нашої держави, а також реалізація її курсу на євроінтеграцію.

Адміністративно-територіальна реформа в Україні стала предметом дослідження таких науковців як Кириленко О., Косаревич Н., Кравченко В., Луніна І., Міщук В., Пухкал О., Федоров В., Форкун І. та ін.

На сучасному етапі для проведення проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні існує низка загроз :

1. Україна ще не повністю пододала фінансово-економічну кризу.
2. Публічна підтримка реформи з боку основних політичних сил так і залишилась несформованою.
3. Популізм в українській політиці залишається найбільш поширеним явищем [1, с. 128].

Тому, перш за все, необхідним є врахування даних загроз та ризиків, аби протидіяти неефективному та недоцільному реформуванню адміністративно-територіальної системи України.

Безперечно важливим є визначення пріоритетних напрямків у проведенні реформування, а саме: перегляд кількості і розмірів адміністративно-територіальних одиниць, перерозподіл функцій і повноважень між рівнями управління, професіоналізація служб місцевого самоврядування [2].

Першоосновою адміністративно-територіальної реформи є створення повноцінних громад. В Україні існує декілька варіантів проведення реформи, за якою зберігатиметься трирівневий устрій України, і які в майбутньому можуть здобути підтримку широких верств населення, без якої реформу здійснити не вдасться.

Основними з них є наступні чотири:

- Варіант перерозподілу повноважень та відповідальності без укрупнення та об'єднання громад.
- Варіант укрупнення шляхом добровільного об'єднання громад та розподіл функцій в залежності від наявних договірних відносин.
- Соціальна модель створення громад, за якої укрупнення може відбутися шляхом централізованого об'єднання, в тому числі примусово.
- Соціально-економічна модель формування громад, за якої може відбутися розукрупнення існуючих районів до рівня мінімально можливого для виконання делегованих повноважень та формування громад навколо центрів економічного розвитку.

При цьому мінімальна кількість населення громад мала б складати 5000 осіб [3, с. 53].

Сучасні області здебільшого відповідають вимогам щодо організації адміністративно-територіального устрою та умовам створення адміністративно-територіальних одиниць. Для успішного проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні необхідно здійснити наступні дії:

- розробка та схвалення плану впровадження реформи;
- створення керівного органу під головуванням віце-прем'єра із питань впровадження реформи;
- створення окремої тимчасової міжвідомчої групи науково-методичного супроводу, підпорядкованої безпосередньо віце-прем'єр-міністру;
- створення групи моніторингу впровадження реформи та оперативної оцінки виконання плану впровадження реформи;
- створення оперативних груп із питань впровадження реформи в облдержадміністраціях та визначення кураторів з питань впровадження реформи за кожною областю на рівні заступників міністрів;
- забезпечення інформаційного супроводу реформи [4, с. 240].

В результаті успішного проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні вона матиме основними завданнями такі:

- Сильне громадянське суспільство й комфортна для громадянина держава – результат реформи.
- Децентралізація влади і чітке розмежування компетенції та фінансів держави та місцевого самоврядування. Значне підвищення якості державних та муніципальних послуг.
- Передача місцевому самоврядуванню більшості повноважень, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності людини.
- Визнання територіальної громади (повітів, волостей) первинним рівнем самоврядування з передачею відповідних компетенцій та фінансів.
- Запровадження принципу рівномірного розвитку територій, усунення причин надмірних перетікань ресурсів на користь столиці. Визначення

спеціалізації країв та передача відповідних ресурсів, що забезпечить внутрішньоукраїнську та міжнародну спеціалізацію країв.

- Перехід від галузевого принципу публічного управління до функціонального. Зміна структури виконавчих органів державної та місцевої влади і перехід до проектного планування та фінансування.
- Створення нових кордонів округів: військових, судових, прокурорських, міністерства внутрішніх справ та служби безпеки. [5, с. 124]

Отже, на сучасному етапі розвитку необхідним є проведення адміністративно-територіальної реформи. Однак, відкритим і недостатньо дослідженим лишається питання мети чи цільового призначення таких реформ і основних принципів її проведення. Крім того, законопроект щодо адміністративно-територіальної реформи має бути продуктом широкого обговорення в органах місцевого самоврядування, експертному середовищі, ЗМІ. Саме тоді, реформа врешті решт буде реалізована, а не існуватиме у численних редакціях лише формально. В результаті проведення реформи сформується прозора система державної влади, жоден державний орган не зможе втручатися в життя суспільства, відбудеться суттєве обмеження чисельності державного апарату, кожен державний службовець стане відповідальним за якість здійснення ним повноважень.

Література:

1. Новий курс: реформи в Україні 2010-2015 роки. Національна доповідь / За заг. ред. В. М. Гейця та ін. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
2. Концепція реформи адміністративно-територіального устрою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua>.
3. Григор'єва С. Є. Реформування адміністративно-територіального устрою України: зарубіжний досвід / С. Є. Григор'єва // Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади». – Полтава, ПолтНТУ, 2011. – С.47–55.
4. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: оптимальна модель / К. Л. Захаревич, В. Д. Морозов, Д. М. Лукінець, О. І. Соскін. – К.: Видавництво «Інститут трансформації суспільства», 2008. – 288 с.
5. Павлюк А. П. Реформування адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реалізації / А. П. Павлюк // Стратегічні пріоритети. – №1(2). – 2010. – С. 123–130.

ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА КОЖНОГО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Федоренко Вікторія Василівна

аспірантка кафедри конституційного права Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

Згідно з ч. 1 ст. 59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу. Офіційне тлумачення поняття «правова допомога» надано Конституційним Судом України у п. 3.2 Рішення № 1-23/2009 від 30 вересня 2009 р. [1]. Вказано, що правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами, і наведений відкритий перелік її форм (видів): «консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо».

У ч. 2 ст. 59 Конституції України зазначено, що для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах діє адвокатура. Види адвокатської діяльності щодо реалізації даного конституційного положення визначені у ст. 19 Закону України від 5 липня 2012 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2].

Такими видами є: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадиції), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні; 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів

державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою Україною; 8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань.

Зупинимось лише на розгляді деяких проблемних питань надання адвокатом правової допомоги учасникам кримінального провадження.

Кримінальний процесуальний кодекс України не визначає права та обов'язки адвоката свідка, його процесуальний статус, порядок допуску до участі в допиті та інших процесуальних діях. Отже, порівняно з КПК України (1960 р.), суттєво спрощено регламентацію надання свідку правової допомоги.

Нами поділяється висловлена в юридичній літературі пропозиція про доповнення параграфу 5 глави 3 КПК України статтею «Адвокат-представник свідка», у якій необхідно визначити його права і обов'язки.

Адвокату слід надати такі права: 1) бути присутнім під час проведення допиту та інших процесуальних дій; 2) надавати в присутності слідчого короткі консультації свідку; 3) ставити з дозволу слідчого запитання свідку, що підлягають занесенню до протоколу для уточнення і доповнення до відповідей; 4) висловлювати перечення проти порушень прав та законних інтересів свідка, що підлягають занесенню до протоколу; 5) застосовувати з дозволу слідчого, прокурора, слідчого судді, суду технічні засоби; 6) знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) дій, у яких раніше приймав участь свідок; 7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, встановленому цим Кодексом.

На адвоката свідка потрібно покласти такі обов'язки: 1) використовувати засоби надання правової допомоги, передбачені КПК та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав і законних інтересів свідка; 2) перебувати для участі у проведенні допиту та виконанні інших процесуальних дій за участю свідка та завчасно повідомляти про неможливість прибуття та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд; 3) без згоди свідка не розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні та становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю [3, с. 14].

КПК України передбачає лише обов'язкову участь адвоката-захисника у кримінальному провадженні. Так, відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 52 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. В інших випадках

обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні : 1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад; 4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту; 5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності; 6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи.

Вважаємо, що КПК України доцільно доповнити положенням про обов'язкове надання адвокатом правової допомоги потерпілому у наступних випадках : 1) потерпілий є неповнолітнім та немає законних представників; 2) потерпілий внаслідок психічних чи фізичних вад не здатний користуватися своїми правами; 3) потерпілий не володіє мовою, якою ведеться судочинство; 4) прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, а потерпілий вимагає продовження судового розгляду; 5) потерпілий бажає мати представника, але за відсутності коштів не може цього зробити; 6) у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, якщо у нього немає близьких родичів; 7) при застосуванні до потерпілого заходів безпеки та звільненні його від обов'язку з'являтися до суду; 8) адвокат представляє права та законні інтереси цивільного відповідача.

Зі змісту ч. 1 ст. 45, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 63, п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України випливає, що надавати правову допомогу підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві та свідку може тільки адвокат. З таким категоричним регулюванням не можна погодитися, оскільки воно не узгоджується з ч. 1 ст. 59 Конституції України, відповідно до якої кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Отже, КПК України потрібно привести у відповідність до даної конституційної норми. Вважаємо доцільним доповнити цей Кодекс положенням, що, крім адвоката, правову допомогу вказаним учасникам кримінального провадження має право надавати інший фахівець у галузі права.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Іванова щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника). Справа № 1-17/2000 від 16 листопада 2000 року // Офіційний вісник України. – 2000. – № 47. – Ст. 2045.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 2509.
3. Панчук О. В. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. – 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / О. В. Панчук. – К., 2013. – 18 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Федоренко Вікторія Василівна

аспірантка кафедри конституційного права Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

Право на свободу та особисту недоторканність є одним із основних прав особи, яке гарантується ст. 29 Конституції України. Зміст цієї засади виявляється у кримінальному провадженні через наступні положення ст. 12 КПК України :

– під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом;

– кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою;

– про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має

бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи в порядку, передбаченому цим Кодексом;

– кожен, хто понад строк, передбачений цим Кодексом, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений;

– затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, передбаченого цим Кодексом, тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Основними формами обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні є затримання особи за підозрою у вчиненні злочину та тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, яке передбачає позбавлення особи свободи на строк не більше 72 годин. Відповідно до ст. 209 КПК України особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, нею визначеному. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках : 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (ч. 1 ст. 208 КПК України).

Згідно з ч. 1 ст. 183 КПК України, тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 цього Кодексу. Метою його застосування є запобігання спробам : 1) переховуватися від органів досудового розслідування або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

КПК України містить низку норм, які пов'язані із запобіганням незаконному триманню особи під вартою : – затримана без ухвали

слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ч. 2 ст. 211); – у разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню (ч. 3 ст. 278); – якщо після затримання підозрюваного, обвинуваченого з'ясується, що він був затриманий на підставі ухвали про дозвіл на затримання, яка відкликана прокурором, підозрюваний, обвинувачений має бути негайно звільнений уповноваженою особою, під вартою якої він тримається, якщо немає інших законних підстав для його подальшого затримання (ч. 7 ст. 191); – у разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у продовженні строку тримання під вартою, про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на інший запобіжний захід, про звільнення особи з-під варти у випадку, передбаченому ч. 3 ст. 206 цього Кодексу, або у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою (ч. 5 ст. 202); – якщо обвинувачений тримається під вартою, суд звільняє його з-під варти в залі судового засідання у разі виправдання; звільнення від відбування покарання; засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання (ч. 1 ст. 377).

Особливої уваги заслуговують повноваження слідчого судді щодо недопущення незаконного тримання особи під вартою або позбавлення її свободи, які визначені у ч.ч. 2, 3, 5 ст. 206 КПК України.

Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК України порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи.

Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається особа, не надасть судового рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи. Якщо до доставлення такої особи до слідчого судді слідчий

звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення у найкоротший строк розгляду цього клопотання.

Незалежно від наявності клопотання слідчого, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе: 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді; 2) не перевищення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду.

Потрібно звернути увагу на те, що у КПК України не йдеться про повноваження слідчого судді розглядати скарги підозрюваних на рішення уповноважених службових осіб про їх затримання. Така регламентація не відповідає ч. 5 ст. 29 Конституції України, згідно з якою кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. На наш погляд, ч. 1 ст. 303 КПК України потрібно доповнити положенням, що під час проведення досудового розслідування затриманий може оскаржити до слідчого судді рішення уповноваженої службової особи про його затримання за підозрою у вчиненні злочину.

Затримання чи застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є законними тільки в тих випадках, якщо вони здійснені згідно з вимогами ст.ст. 183-213 КПК України. Недотримання таких вимог тягне за собою відповідальність, встановлену кримінальним та цивільним законодавством.

Так, ст. 371 КК України встановлена кримінальна відповідальність за завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою.

Про цивільно-правову відповідальність йдеться у тому випадку, якщо особа була незаконно затримана, до неї незаконно застосовувався запобіжний захід. Цій особі за рахунок державного бюджету у повному обсязі має бути відшкодована заподіяна майнова та моральна шкода. Дане питання регулюється ст. 1176 Цивільного кодексу України та Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОМУ, ОБВИНУВАЧЕНОМУ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Федоренко Вікторія Василівна

аспірантка кафедри конституційного права Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

Конституція України проголошує, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист (ч. 2 ст. 63). Забезпечення

обвинуваченому цього права є однією з основних засад судочинства (п. 6 ч. 3 ст. 129). Для забезпечення права на захист від обвинувачення в Україні діє адвокатура (ч. 2 ст. 59).

Відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 7 КПК України забезпечення права на захист є однією з засад кримінального провадження. Зміст цієї засади розкривається у ст. 20 КПК України: – підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші права, передбачені цим Кодексом; – слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника; – у випадках, передбачених цим Кодексом або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається за рахунок держави; – участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, представника потерпілого не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого.

Найбільш ефективним засобом забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист є участь захисника у кримінальному провадженні, оскільки через юридичну необізнаність, стан пригніченості, викликаний фактом затримання, повідомлення про підозру, пред'явлення обвинувачення, вони неспроможні самі повністю реалізувати свої процесуальні права, особливо у тому випадку, коли перебувають під вартою.

Згідно з ч. 1 ст. 46 КПК України, захисником може бути тільки адвокат. Загальні правила його участі у кримінальному провадженні визначені у ст. 46 цього Кодексу. Ці правила такі: – захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу; – неприбуття захисника для участі у проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення, і за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою; – якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, проведення такої дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому ст. 53 КПК України; – одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не

більше п'яти захисників одного обвинуваченого; – захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; – захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування; – документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом; – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх службові особи зобов'язані виконувати законні вимоги захисника.

У ч.ч. 1, 2 ст. 47 КПК України зазначено, що захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Захисник зобов'язаний прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчому, прокурору, слідчому суддею, суду, а у разі, якщо він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, – також і цей орган (установу).

У ст.ст. 48, 49 КПК України встановлені два способи залучення захисника до участі у кримінальному провадженні: 1) підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого; 2) слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо: 1) відповідно до вимог ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;

2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Також захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні: 1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад; 4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту; 5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності; 6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи.

Залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії регламентується ст. 53 КПК України. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повинні залучити захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку, передбаченому ст. 49 цього Кодексу, виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе.

Запросити захисника до участі в окремій процесуальній дії має право і сам підозрюваний, обвинувачений. Якщо потреби у проведенні невідкладних процесуальних дій за участю захисника немає і коли неможливе прибуття захисника, обраного підозрюваним, обвинуваченим, протягом двадцяти чотирьох годин, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд

мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому залучити іншого захисника.

Під час проведення окремої процесуальної дії захисник має ті ж самі права й обов'язки, що й захисник, який здійснює захист протягом кримінального провадження. Захисник як до процесуальної дії, так і після неї має право зустрічатися з підозрюваним, обвинуваченим для підготовки до проведення процесуальної дії або обговорення її результатів. Здійснення захисту під час проведення окремої процесуальної дії не покладає на захисника обов'язку надалі здійснювати захист у всьому кримінальному провадженні або на окремій його стадії.

Звертає на себе увагу та обставина, що відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК України захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику. На наш погляд, КПК України слід доповнити окремою статтею, у якій потрібно визначити права захисника.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право**

**ПРАВО ВЛАСНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

*Лозицька Вікторія Володимирівна
студентка Херсонського Державного Університету*

На сьогодні Україна - багатоконфесійна держава, де офіційно (на 01.01.2014 р.) діє більше 21 тис. релігійних громад, 82 конфесії, напрямів і тлумачень. Найпомітнішими серед них є: Українська православна церква (УПЦ), Українська православна церква - Київський патріархат (УПЦ-КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Римсько-католицька церква (РКЦ), євангельські християни-баптисти (ЄХБ), християни віри євангельської (ХВЕ), адвентисти сьомого дня (АСД), свідки Єгови, а також мусульманська, реформатська та іудаїстська церкви, що становлять 97,1% [1, с.2].

Для виконання статутних завдань релігійним організаціям необхідна певна матеріальна база. Необхідно визначити, що у власності зазначених організацій можуть знаходитись культові споруди, предмети релігійної обрядовості, благодійного, культурного і виробничого призначення, жилі будинки, гроші й інше майно, необхідне для забезпечення їх діяльності.

Власність релігійних організацій формується внаслідок придбання або створення ними майна як з власних коштів, так і за рахунок майна, пожертвованого громадянами, організаціями, переданого державою, а також придбаного за іншими підставами, передбаченими законом.

До джерел формування права власності на майно релігійних організацій можна віднести і доходи цих організацій, які вони одержують у результаті здійснення культурно-освітньої діяльності, а саме: проведення виставок, семінарів, організації паломницьких поїздок; освітньої, видавничої діяльності [2, с.10].

Крім того, релігійні організації у порядку, визначеному чинним законодавством, мають право для виконання своїх статутних завдань засновувати видавничі, поліграфічні, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, а також добродійні заклади (притулки, інтернати, лікарні тощо), яким надаються права юридичної особи. Також, мають право використовувати для своїх потреб будівлі і майно, що надаються їм на договірних засадах державними, громадськими організаціями або громадянами.

На сьогодні, одним із проблемних питань у відносинах власності релігійних організацій є питання землекористування. Земельні ділянки, на яких розміщені культові споруди релігійних організацій, належать до земель житлової та громадської забудови.

У ч. 1 ст. 82 Земельного кодексу України зазначено, що юридичні особи України (засновані громадянами України або юридичними особами України) можуть набувати право власності на земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами, внесення земельних ділянок засновниками до статутного фонду, прийняття спадщини, виникнення інших підстав, передбачених законом.

Згідно зі ст. 92 Земельного кодексу України право постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності набувають лише підприємства, установи та організації, що належать до державної або комунальної власності [3, с.27].

Згідно ст. 62 Господарського кодексу України, зазначається що, підприємство – це самостійний статутний суб'єкт господарювання, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою отримання відповідного прибутку. Комунальним підприємством є підприємство, засноване на власності відповідної територіальної громади. А державне підприємство – це підприємство засноване на державній власності [4, с.31].

Релігійна громада не може бути віднесена до цієї категорії юридичних осіб, та не може бути, згідно з чинним законодавством, суб'єктом права постійного користування на землю. Оскільки релігійні організації відповідно до положень Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [6], не можуть займатися підприємницькою діяльністю і не належать до організацій державної або комунальної власності. Згідно з положеннями Земельного кодексу України не можуть набувати право власності на землю чи право постійного користування землею, то релігійним громадам можуть надаватись земельні ділянки тільки в оренду.

Ми дійшли висновку, що, сучасна українська держава стоїть на захисті інтересів усіх релігійних організацій. Вони як і будь-які інші суб'єкти відносин власності, мають певне майно для забезпечення їх діяльності. Джерела формування і об'єкти права власності на майно релігійних організацій мають певну специфіку, що зумовлює необхідність їх подальшого детального дослідження та нормативного врегулювання.

Література:

1. Владиченко Л.К. Процедура реєстрації релігійних організацій – актуальне питання державно-конфесійних відносин в Україні, 2012. – 2 с.

2. Фучеджі В.Д. Релігійні організації як суб'єкти цивільного права: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.Д. Фучеджі // Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х.: ХНУВС, 2006. – 12 с.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст.356.
4. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 25. – Ст. 283.

ВИМОГИ ДО СТОРІН ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Лопушанський Тарас Васильович
адвокат, голова адвокатського об'єднання «Ордер»

В Україні та країнах ЄС договір франчайзингу використовується у підприємницьких відносинах. Саме тому у більшості країн Європейського Союзу та в Україні на законодавчому рівні закріплена вимога, що сторонами цих договорів можуть бути виключно фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності.

Сторона, що надає за договором франчайзингу комплекс виключних прав (франшизу), на англійський лад іменуються франчайзер (franchisor), а сторона, що отримує франшизу, - франчайзі (franchisee). Відома українська дослідниця у галузі франчайзингу Г.В. Цірат визначає сторони договору франчайзингу як франшизіар та франшизіат [1, с. 20]. Досить інформативно визначено сторони франчайзингу в німецькомовних країнах, а саме: Franchisegeber (франшизодавець), Franchisenehmer (франшизоотримувач).

У більшості країн ЄС та й в Україні до франчайзера як сорони договору франчайзингу на законодавчому рівні закріплено лише одну законодавчу вимогу: франчайзер повинен бути суб'єктом підприємницької діяльності. Однак у ряді країн ЄС до франчайзера є окремі специфічні вимоги. Так в Іспанії до франчайзера як сторони договору франчайзингу ставиться ще одна законодавча вимога. Зокрема в § 2 ст. 62 Закону №7/1996 «Про роздрібну торгівлю» закріплено, що будь-яка фізична або юридична особа, яка планує розвивати свій бізнес як франчайзер в Іспанії, має бути зареєстрованою в спеціальному реєстрі [2, с 47]. Правила ведення реєстру визначаються Декретом 2485/1998 Міністерства економіки та фінансів Іспанії від 13 листопада 1998 року [3].

Національний реєстр франчайзерів ведеться Головним управлінням внутрішньої торгівлі при Міністерстві економіки і фінансів Іспанії. Метою реєстру є створення централізованої інформації відносно франчайзерів (як іспанських, так і зарубіжних), що функціонують в більш ніж одному автономному регіоні Іспанії. Інформація для реєстру повинна надаватися або урядом автономного регіону, в якому франчайзер має свій головний офіс, або самими франчайзерами, головні офіси яких знаходяться за межами Іспанії.

Окрім того, що франчайзер повинен бути суб'єктом підприємницької діяльності, він також повинен бути власником комплексу виключних прав (франшизи). В Україні на відміну від Італії, Іспанії, Франції, Бельгії на законодавчому рівні відсутній так званий інститут переддоговірної розкриття інформації франчайзером про склад франшизи, через що франчайзі при укладенні договору практично діє на власний ризик. Тому на практиці недобросовісний франчайзер може і не мати (бути власником) мінімального складу франшизи. Якщо право на торговельну марку, винахід, корисну модель, промисловий зразок при укладенні договору франчайзер може засвідчити відповідними документами, то право на фірмове найменування і наявність комерційного досвіду документально підтвердити досить складно.

У статті 1117 ЦК України закріплено, що сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності, з огляду на що франчайзером може бути як юридична так і фізична особа. Проте на практиці можливість фізичної особи суб'єкта підприємницької діяльності бути франчайзером є досить проблематичною та неоднозначною. З цього приводу німецький дослідник франчайзингу А.Шульц зазначає: «хоча в окремих дослідженнях зустрічаються думки, що в принципі в ролі франчайзера можуть виступати фізичні особи, на практиці франчайзери - це завжди юридичні особи» [2, с.38].

Це підтверджує і наше дослідження каталогу франшиз України, а також аналогічні видання країн ЄС, де публікуються публічні оферти щодо пропозиції купити франшизу. Нам не вдалося знайти серед них жодного франчайзера в ролі фізичної особи. Як правило, це великі всесвітньовідомі компанії, нерідко транснаціональні корпорації, які володіють потужним як економічним, так й інтелектуальним капіталом.

Складність франчайзингових відносин та надзвичайно важлива роль франчайзера у них на практиці зумовлюють ще ряд вимог до цієї сторони. Так, для того щоб франчайзер міг стати членом Британської асоціації франчайзингу (БАФ) і міг вважатися „повноцінним” франчайзером його франчайзинговий стаж повинен складати не менше двох років при

наявності не менше ніж чотирьох франчайзі. Франчайзер, що не відповідає цій вимозі, може бути лише асоційованим членом БАФ.

Відносно іншого суб'єкта договору франчайзингу - франчайзі можна сказати, що він, набуваючи права на використання комплексу виключних прав (франшизи) у підприємницькій діяльності, повинен бути фізичною або юридичною особою, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. Окрім цієї вимоги, яка закріплена на законодавчому рівні, часто до франчайзі самими франчайзерами ставляться ще й інші вимоги. Такими вимогами можуть бути вимоги щодо наявності у франчайзі досвіду, приміщення, спеціальних знань тощо.

Варто зауважити, що незважаючи на досить значну як економічну, так і юридичну інтеграцію сторін, франчайзер та франчайзі залишаються юридично та економічно незалежними суб'єктами підприємницької діяльності.

Підсумовуючи вищенаведене, та враховуючи досвід Італії, Франції, Іспанії, Бельгії на законодавчому рівні в Україні доцільно закріпити поряд з вимогою до франчайзера (правоволодільця) бути суб'єктом підприємницької діяльності ще вимогу щодо необхідності франчайзеру бути власником комплексу виключних прав (франшизи), яка через інститут переддоговірного розкриття інформації повинна бути розкрита франчайзі (користувачу) при укладенні договору.

Література:

1. Цірат Г.В. Договори франчайзингу./ дисертація на здобуття наукового ступеня к.ю.н.: 12.00.03. – К. 2003. С. – 208.
2. Franchising in Europe/ Ed.by Mendelson M. - L.: N.Y.: Cassel, 1992. p.134
3. *Ley 7/1996, de 15 de enero, de Ordenación del Comercio Minorista, BOE. Boletín Oficial del Estado, number 15 of 17 January 1996(núm. 156)*
4. REAL DECRETO 2485/1998, de 13 de noviembre, por el que se desarrolla el artículo 62 de la Ley 7/1996, de 15 de enero, de Ordenación del Comercio Minorista, relativo a la regulación del régimen de franquicia, y se crea el Registro de Franquiciadores)// BOE. Boletín Oficial del Estado, 26 Noviembre 1998 (núm. 283)

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1930 РОКУ

Фартушок Назар Богданович

секретар судового засідання, Господарський суд Львівської області

Проект цивільного процесуального кодексу Польської Республіки був опублікований у 1929 році. Після внесення змін 1930 року, на підставі

розпорядження Президента Польської Республіки, кодекс набрав чинності 1933 р. [2, 342].

Цивільний процесуальний кодекс Польської Республіки складався з двох частин, у першій з яких були положення що стосувалися змагального судового процесу та третейського судочинства, у другій – положення про виконавчий та гарантуючий процес.

У кодексі простежувалися характерні риси цивільного процесу, визначені в російському Статуті цивільного судочинства 1864 року [1, 473], німецькому кодексі цивільного процесу 1877 року та австрійському кодексі цивільного процесу 1895 року [1, 271], котрі були чинними на території Польської республіки раніше.

Характерною рисою цивільного процесу була його висока вартість та фіскальний характер. Високі судові оплати, касаційна застава, обов'язковість адвокатського захисту робили цивільне судочинство майже недосяжним для широких верств. Повільність процесу ще більше підвищувала судові оплати. Це порушувало важливу засаду рівності сторін у процесі.

Польський цивільний процесуальний кодекс, як і більшість аналогічних європейських кодексів, визначив систему трьохінстанційності судових органів. Першою інстанцією для дрібних справ був гродський суд. Апеляційними інстанціями були відповідно окружний та апеляційний суди. Третьою інстанцією касаційного характеру (з певними відхиленнями в бік ревізійної системи) був Найвищий суд [3, 553]. З цієї засади були винятки на користь одно- чи двоінстанційності з погляду на вартість предмета спору (так звані “дріб'язкові” справи), що мало прискорити здійснення правосуддя [4, с.124].

Найменш ефективно розгляд цивільних справ відбувався в основній ланці судової системи – гродських судах. Судді не завжди використовували норми кодексу, які давали змогу прискорити цивільний процес. Хоча процесуальний кодекс унормував третейське судочинство, яке прискорювало процес, проте в ньому вирішувалися переважно торговельні спори. До того ж суперечливість деяких положень процесуального кодексу не давала можливості “скоротити” процес. Трьохінстанційність процесу хоч і слугувала ґрунтовному розгляду справ, однак не сприяла його прискоренню.

Кодексом передбачався і арбітражний процес, згідно з яким спори розглядалися арбітражними судами, котрі створювалися для розгляду конкретної справи. Цей суд не був пов'язаний з матеріальним правом, а виносив рішення на підставі загальних засад чесності і практики чесної конкуренції, однак таке рішення набиало законної сили після реєстрації у державному суді. У кодексі було передбачено випадки, коли сторона могла подати до державного суду скаргу на рішення арбітражного суду.

Можна зробити висновок, що державний суд здійснював контроль над арбітражним судом.

Кодекс передбачав два головних види екзакуції: грошову і негрошову (рухомості, нерухомості та майнових прав) та різні способи їх здійснення. Екзакуційний процес здійснювали службові виконавці гродських судів. Обов'язковою умовою початку екзакуції було володіння екзакуційним правом (судове рішення...), якому суд надавав правову силу.

Цей процес сприяв ефективному поверненню кредиту боржником, одночасно гарантував захист прав боржників. Зокрема, допускались обмеження екзакуції з огляду на особу боржника (його матеріальний стан та ін.); не підлягали грошовій екзакуції Державний Скарб та військові. Ці обмеження зумовлювалися гуманітарними та громадськими інтересами. Зокрема, екзакуція не поширювалася на необхідні особисті речі боржника та його родини; предмети релігійного культу, ордени, родинні пам'ятки. Звільнялись від екзакуції військові "жалування", учнівські та студентські стипендії, одноразові винагороди працівників, зарплатня не більше як 100 злотих у місяць. Заборонялася екзакуція щодо сільськогосподарського інвентаря селянських господарств, запасів зерна для сівби та пасовищ для худоби [1, с.279].

Цивільний процесуальний кодекс Польської Республіки був доволі простим та чітким, характеризувався високим технічним рівнем, доступністю, чим значно перевершував аналогічний російський кодекс.

Відтак, можна зробити висновок, що кодекс 1930 року містив норми права, належне застосування котрих сприяло б більш швидкому і ефективному здійсненню цивільного процесу.

У 1938 році видано розпорядження Президента Польської Республіки про вдосконалення судового процесу [5]. Ці положення не змінювали суттєво основні засади цивільного процесу: вони обмежували інстанційний контроль та погіршували правове становище бідних верств населення.

Ці зміни були недостатніми та некардинальними щодо головних засад цивільного процесу. Внаслідок усунення одних прогалін у законодавстві, нормотворцями створено інші, котрі обмежували права незаможної частини населення на вирішення спорів в судовому процесі. Проте, ця спроба вдосконалити цивільне судочинство була безумовно позитивним явищем у правовому полі Польської Республіки.

Література:

1. Borkowska-Bagieńska E., Lesiński B. Historia prawa sądowego: zarys wykładu. – Poznań: Ars Boni et Aequi, 1995. – 304 s.

2. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. Kodeks postępowania cywilnego // DzURP, 1930. – Nr.83. – Poz.651.
3. Płaza S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. – Kraków: Księgarnia Akademicka, 2001. – Cz.3: Okres międzywojenny. – 762 s.
4. Ćwik W., Opas T. Prawo sądów w Polsce do 1939 r.: zarys wykładu. – Rzeszów: Fosze, 1999. – 136s.
5. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. o usprawnieniu postępowania sądowego // DzURP, 1938.– Nr.89. – Poz.609.

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В
РОЗРІЗІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ**

Гвозденко Олексій Миколайович

*начальник сектора кримінальної міліції по справам неповнолітніх
Краснолучського ТО ГУ МВС України в Луганській області*

Високий рівень злочинності серед неповнолітніх, кризові явища у соціальній та економічній сферах викликають необхідність посилити соціальний захист дітей, визначити пріоритетні напрями у цій важливій роботі, одним з яких є увага до дітей при виникненні у них конфлікту із законом. З прийняттям нового КПК України, увагу було приділено також особливим порядкам кримінального провадження, серед яких і провадження щодо неповнолітніх.

Відповідно до ст. 40 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікованої постановою ВР України від 27 лютого 1991 р. № 789-ХІІ, держава визнає право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, обвинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

При аналізі причин підвищення рівня дитячої злочинності й пошуку шляхів виходу України з такої ситуації чи не найважливішим є з'ясування питання про характер і роль держави в регулюванні процесів здійснення правосуддя щодо дітей. У нових умовах держава має запровадити більш прогресивну систему соціальної реабілітації дітей, котрі вступили у конфлікт із законом, яка б відповідала сучасним вимогам. Такою системою в контексті особливого порядку провадження щодо неповнолітніх покликана стати ювенальна юстиція. Інститут ювенальної юстиції порушує одну з найважливіших проблем суспільства – проблему захисту прав та інтересів дітей шляхом створення особливого (спеціального) порядку судочинства стосовно неповнолітніх.

У проекті Концепції розвитку ювенальної юстиції, яка була розроблена у 2005 році робочою групою у складі представників Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України та низки громадських організацій, були виділені такі принципи ювенальної юстиції [1] :

- орієнтованість переважно на відновну, примирну, охоронну, а також реабілітаційну функції (а не карне переслідування та покарання);
- соціальна насиченість;
- індивідуалізація судового процесу.

Основою складовою ювенальної юстиції є програми з відновного правосуддя, що полягає у виховному впливі на правопорушника, сприянні соціальній адаптації та реінтеграції правопорушників у суспільство. У цьому полягає принципова відмінність ювенального правосуддя від сучасного правосуддя для «дорослих».

Ювенальна юстиція існує вже багато років. Засновником цієї інституції стали США, де у 1899 р. було створено перший «дитячий суд» у м. Чикаго. Нині є декілька ефективних моделей ювенальної юстиції – англо-американська, континентальна, скандинавська. За загальним правилом вони діють на підставі окремих законодавчих актів про судоустрій і процедуру в органах ювенальної юстиції. Так, у США такою основою є федеральний Закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх (1974 р.), у Великій Британії – низка законів про дітей і молодь (впроваджуються з 1908 р.), у Польщі – Закон «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» (1982 р.), у Канаді – Закон «Про кримінальну юстицію щодо неповнолітніх» (1 квітня 2003 р.) [3].

В Україні ж цей вид юстиції реалізується на основі Указу Президента № 597/2011 «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», Концепції повинна була відбуватися протягом 2011-2016 рр. [2].

Так, зауважимо досвід Словенії, яка не має ні окремої судової системи у справах неповнолітніх, ні спеціального кримінального чи кримінально-процесуального кодексу для неповнолітніх; але обидва Кодекси містять розділи, які стосуються неповнолітніх, а в звичайних судах є суддівські колегії у справах неповнолітніх і судді у справах неповнолітніх. Провадження у кримінальних справах проти неповнолітніх відрізняється від провадження для дорослих. Особлива увага приділяється особистості, фізичному і психічному розвитку, освіті, поведінці, а також сімейним і побутовим обставинам неповнолітнього. Ця інформація є надзвичайно важливою при прийнятті рішення про порушення справи проти неповнолітнього, а також при винесенні вироку; вона має таку ж вагу, як і факт вчинення неповнолітнім кримінального злочину. В порівнянні з провадженням у кримінальних справах проти повнолітніх можна відзначити, що суддівська колегія у справах неповнолітніх відіграє дуже важливу й активну роль також під час виконання виховних заходів, при прийнятті рішення про припинення виконання або зміну виховного заходу, і при умовному звільненні неповнолітнього правопорушника. Прокурор, слідчий суддя, суддя, здійснюючи провадження щодо

неповнолітнього, застосовують необхідні знання щодо особливостей такого провадження, враховуючи вікові і психологічні особливості неповнолітніх з метою, щоб як найменше порушити звичайний уклад життя неповнолітнього, вживають всіх можливих заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього [3].

Прокурор, слідчий суддя, суддя в Україні, які здійснюють провадження щодо неповнолітнього, також повинні мати необхідні знання особливостей такого провадження, вживати всіх можливих заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Крім того, в КПК України уточнено перелік: обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, зокрема повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього це: його вік, стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру; ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння; умови життя та виховання неповнолітнього; наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення (ст. 485 КПК України) [5].

Важливим кроком до перевиховання неповнолітнього без застосування покарання стала можливість застосування до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення після досягнення одинадцятирічного віку, але до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, у будь-якому випадку, незважаючи на ступінь тяжкості вчинюваного діяння примусові заходи виховного характеру. В Україні ж у ст. 497 КПК прописана можливість застосування виховних заходів до неповнолітніх, у такому випадку прокурор складає клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру, якщо під час досудового розслідування зібрано достатньо доказів, які вказують на те, що [5] :

- неповнолітнім вперше вчинено кримінальний проступок, злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості;
- неповнолітнього можна виправити без застосування кримінального покарання;
- неповнолітнього можна виправити шляхом застосування до нього примусового заходу виховного характеру.

До складання клопотання про застосування до неповнолітнього примусового заходу виховного характеру прокурор повинен з'ясувати, чи не заперечують проти складання клопотання і передання його до суду неповнолітній підозрюваний і його законний представник. За наявності заперечення з боку хоча б одного з них прокурор, за відсутності підстав для закриття даного кримінального провадження, має скласти щодо неповнолітнього обвинувальний акт або затвердити обвинувальний акт,

складений слідчим, і передати його з реєстром матеріалів досудового розслідування та іншими додатками до суду.

Досить цікавим є досвід Нідерландів, де немає відповідних законодавчих актів щодо ювенальної юстиції. Ключовими елементами цієї системи є: ювенальний суддя, ювенальний прокурор, ювенальний адвокат, Рада із захисту дітей при Міністерстві юстиції Нідерландів (займається підготовкою соціально-психологічної характеристики правопорушника, наданням відповідної інформації ювенальному судді, а також наглядом за дотриманням прав дитини під час кримінального процесу). Функції відновного правосуддя покладені на спеціально підготовлених офіцерів поліції у справах неповнолітніх та громадські організації. Питання запровадження ювенальної юстиції та відновного правосуддя для України є необхідним, адже рівень підліткової злочинності є високим, а з можливістю попередження зникне необхідність покарання неповнолітніх [3].

Створення в Україні ювенальної юстиції викликала багато суперечок. Відтак, у новому Кримінальному процесуальному кодексі, в якому створено механізм ювенальної юстиції, замість цього словосполучення вживається «кримінальне провадження щодо неповнолітніх», тобто фактично законодавцем було закріплено її основи. Але для того, щоб провадження щодо неповнолітніх набувало нових досконалих рис слід наполегливо працювати на шляху до удосконалення Кримінального процесуального кодексу. Важливим кроком у цьому напрямку є активне вивчення та імплементація зарубіжного досвіду інших країн у сфері ювенальної юстиції.

Література:

1. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 24.05.2011 р.
2. Концепція створення та розвитку системи ювенальної юстиції в Україні : – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.Ua/clients/vs.nsf>
3. Беца О. Зарубіжний досвід застосування пробації в ювенальній юстиції / О. Беца // Відновне правосуддя в Україні. – № 1-2, вересень 2005.
4. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13 : – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13>.
5. Макатер С. В. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх / С. В. Макатер // Закон і бізнес : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/39827kriminalne_provadzheniya

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Гвозденко Олексій Миколайович

*начальник сектора кримінальної міліції по справам неповнолітніх
Краснолучського ТО ГУ МВС України в Луганській області*

Так, з новим Кримінальним процесуальним кодексом України в дію вступили нові заходи забезпечення кримінального провадження, які поділяються на безпосередньо заходи забезпечення кримінального провадження та запобіжні заходи. До першої групи віднесено виклик слідчим, прокурором, судовий виклик та привід; накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей та документів, тимчасовий арешт, арешт майна, затримання особи. Запобіжні заходи включають особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою.

Окрім того, до системи запобіжних заходів за новим КПК України віднесене також: передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України).

До особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані такі запобіжні заходи :

- передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;
- поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України).

У рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, можуть бути застосовані :

- тимчасовий арешт, що регламентований ст. 583 КПК України;
- екстрадиційний арешт, що регламентований ст. 584 КПК України.

Заходи забезпечення кримінального провадження слід визначати як передбачені законом заходи впливу на суб'єктів кримінального процесу, які мають самостійне значення та застосовуються з метою забезпечення виконання суб'єктами процесу своїх обов'язків [1].

Запобіжні заходи – це частина заходів процесуального примусу, спрямованих на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого шляхом певного обмеження їхніх особистих прав [2].

1. Заходи, які обмежують суспільне і приватне життя громадян (до них слід віднести виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, привід, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів).

2. Заходи, які обмежують майнові права громадян (накладення грошового стягнення, тимчасове вилучення майна, арешт майна).

3. Заходи, які обмежують свободу пересування громадян (особисте зобов'язання, домашній арешт, особиста порука, застава).

4. Заходи, які обмежують особисту свободу громадян (затримання та тримання під вартою) [3].

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що :

– існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

– може бути виконане завдання, для досягнення якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Слідчим суддям слід враховувати позицію Європейського суду з прав людини, відображену зокрема у пункті 175, відповідно до якої «термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, п. 32, Series A, № 182) [3].

Так як заходи забезпечення кримінального провадження за своєю природою обмежують почасти права та свободи громадян, гарантовані Конституцією, тому правовою підставою до застосування їх повинна бути обґрунтована ухвала слідчого судді, де вказано достовірні факти, на які можна посилатися. До винятків з цього правила належить: виклик особи слідчим та прокурором, який здійснюється у встановленому порядку; тимчасове вилучення майна; затримання особи.

Слід звернути увагу на те, що запобіжні заходи, систему яких закріплено ст. 176 КПК України, мають на меті забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам : 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта,

спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. Наявність специфічної мети, запобіжний характер цих заходів обумовили необхідність виокремлення їх до окремої групи заходів забезпечення кримінального провадження. Спільною ознакою закріплених цією статтею заходів забезпечення кримінального провадження є також їх поєднання із застосуванням примусу, який тією чи іншою мірою притаманний кожному з них.

Система реалізації застосування заходів забезпечення кримінального провадження реалізується наступним чином: клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Такі клопотання розглядаються слідчим суддею, який визначається автоматизованою системою документообігу суду в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 35 КПК України (незалежно від того, який слідчий суддя розглядав інші клопотання у цьому ж кримінальному провадженні). В разі проведення досудового розслідування слідчою групою керівник відповідного органу досудового розслідування постановою про створення слідчої групи повинен визначити місце проведення досудового розслідування, і саме за ним визначається територіальна юрисдикція суду.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються [5].

Проте часто не обґрунтованими є не лише клопотання слідчих, прокурорів, але і ухвали слідчих суддів як про задоволення клопотань, так і про відмову у їх задоволенні. У таких ухвалях слідчі судді, ґрунтуючись на клопотаннях слідчих, зазначають, що особа, яка звернулась із відповідним клопотанням, довела існування усіх передбачених законом підстав, які є необхідними для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, але належним чином не мотивують їх фактичними обставинами кримінального провадження. Такі ж випадки є характерними і для ухвал про відмову у задоволенні клопотань, коли слідчі судді, не мотивуючи свого рішення фактичними обставинами, вказують на необґрунтованість відповідного клопотання.

Отже, градація заходів забезпечення кримінального провадження демонструє влучну систему, яка дозволить в сучасних умовах виконувати завдання кримінального судочинства на більш ефективному рівні та дозволить вітчизняному законодавству максимально гуманізувати норми та наблизити їх до пересічного громадянина.

Зважаючи на посилення ролі демократизації процесів у вітчизняному законодавстві, слід зауважити про те, що з кожним роком у правовому полі створюються нові механізми функціонування забезпечення процедури забезпечення ведення кримінального провадження, а система вищезазначених заходів є ще одним кроком на досягненні заданої мети.

Література:

1. Смоков С. М. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві / С. М. Смоков, К. Г. Горелкіна. – О. : Астрокринт, 2012. – 152 с.
2. Кожевніков Г. К. Заходи забезпечення кримінального провадження / Г. К. Кожевніков // Вісник Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 68-70.
3. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекц. : [навч. посіб.] / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2005. – 456 с.
4. Корнуков В. М. Мери процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве / В. М. Корнуков. – Саратов : изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 137 с.
5. Смоков С. М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / С. М. Смоков // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 628-632.

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ

Грицай Аліна Валеріївна

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

Аналіз стану боротьби з контрабандою та кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів через митний кордон України, свідчить, що, незважаючи на комплекс здійснених органами державної виконавчої влади організаційно-практичних заходів, такі процеси продовжують мати місце, чим завдають значної шкоди економіці України.

У зв'язку із набранням чинності 17 січня 2012 року Закону України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [1] змінено перелік протиправних дій, за які настає кримінальна відповідальність, зокрема скасовано кримінальну відповідальність за контрабанду товарів,

транспортних засобів. При цьому нова редакція ст. 201 Кримінального кодексу України «Контрабанда» викладена наступним чином: «Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації».

Як зазначалось в пояснювальній записці до законопроекту, мета прийняття закону – скасування кримінальної відповідальності за ті діяння у сфері господарської діяльності, які на сьогодні втратили ознаки підвищеної суспільної небезпеки, достатньої для переслідування їх у кримінальному порядку, приведення юридичної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері економіки та господарської діяльності у відповідність із європейськими стандартами, згідно з якими за скоєння зазначених правопорушень пріоритет надається застосуванню фінансових санкцій.

Питання декриміналізації «товарної» контрабанди постає у зв'язку з тим, що більшість предметів контрабанди становлять саме товари та транспортні засоби. До 17 січня 2012 року різниця між кримінальною та адміністративною відповідальністю полягала лише у вартості предметів правопорушень. Якщо їх вартість була понад 470 500 грн., наступала кримінальна відповідальність, менше – адміністративна. Наразі, за незаконне переміщення товарів настає тільки адміністративна відповідальність.

Одночасно з декриміналізацією «товарної» контрабанди Законом передбачено більш суворі санкції за найбільш серйозні порушення митних правил, пов'язані з переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю або їх переміщення поза митним контролем, що, серед іншого, має забезпечити додаткові надходження до Державного бюджету України. Відповідальність за переміщення товарів поза митним контролем або з приховуванням від такого контролю передбачає штраф у розмірі 100 % вартості товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил з їх конфіскацією, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

Різниця в адміністративній відповідальності після декриміналізації «товарної» контрабанда, полягає в тому, що розмір штрафу становить 100 % вартості товару плюс його безальтернативна конфіскація; за такі ж повторні порушення митних правил передбачено штраф в розмірі 200 %

вартості товару [3]. Як зазначено у проведених Державної митною службою розрахунках, якщо б у 2011 р. діяла нова редакція ст. 201 КК, було б конфісковано реально вилучених товарів і транспортних засобів на суму майже 1 млрд. гривень.

Крім виключення товарів із диспозиції ст. 201 КК, законодавець чітко визначив спосіб вчинення контрабанди як «переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю» – раніше було зазначено «незаконне переміщення», що передбачало двояке тлумачення та відсутність єдиного підходу до застосування даної норми.

Новою редакцією статті усунуто ще одне протиріччя, зокрема категорію культурних цінностей викладено в редакції згідно із Законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», раніше норма закону при практичному застосуванні викликала низку проблемних питань, оскільки мала подвійну складову «історичних та культурних цінностей» [2].

Суттєво змінилася і процедура розслідування кримінальних правопорушень за ст. 201 КК – вона має тепер «спрощений» порядок, чим значно полегшує роботу органів дізнання Державної митної служби і підвищує її ефективність.

Втрата суспільної небезпечності «товарної» контрабанди стала кроком до гуманізації кримінальної відповідальності за це правопорушення. Визначені положення не означають повну ліквідацію ст. 201 КК, а повернення до встановлення кримінальної відповідальності лише за контрабанду тих речей, що мають особливе значення для держави. Усі ці законодавчі норми повністю відповідають європейській практиці, зокрема положенням Женевської конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів та Кіотської конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності » від 15 листопада 2011 року № 4025-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 25. – Ст. 263.
2. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 405.
3. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45, № 46-47, № 48. – Ст. 552.

ОСНОВОПОЛОЖНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Лазаренко Дарина Валентинівна

здобувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

В умовах ринкової економіки експлуатація природних ресурсів здатна забезпечити значну частку бюджетних надходжень, виступаючи як основне джерело забезпечення ресурсної незалежності національної економіки. Тому нераціональне використання потенціалу природних ресурсів неоправдане, можна припустити, що держава повинна здійснювати функції регулювання використання природних ресурсів [1].

Людина – це біологічна істота, і тому всі природні чинники та умови, в яких вона живе, впливають на її здоров'я. Активна трудова діяльність упродовж багатьох тисяч років розвинула й ускладнила взаємозв'язок людини і природи. Лише шляхом пристосування до навколишнього середовища людина залишається жити на Землі. Сьогодні природне середовище, в якому діє людина, змінюється швидше порівняно з адаптивністю людини, що негативно відбивається на її здоров'ї [10].

Екологічну функцію нині визнано одним із найважливіших напрямків діяльності держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на своїй території, збереження генофонду народу [11]. При цьому треба розуміти, що природні закони на відміну від юридичних – виключно об'єктивні: їх людина і держава не може встановлювати чи змінювати, до них люди можуть тільки пристосуватися та використовувати собі або на користь, або на шкоду. У найбільш лаконічному вигляді до основних законів екології Б. Коммонері відносить такі формули: - усе пов'язане з усім; усе мусить кудись діватися; природа знає «краще»; ніщо не минає даремно («за все треба платити»).

В Україні основні засади адміністративно-правового регулювання використання природних ресурсів зосереджені в принципах охорони навколишнього природного середовища визначених у Законі України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища».

На основі вище зазначеного емпіричного матеріалу та методів наукового пізнання сформуємо основоположні засади адміністративно-

правового регулювання використання природних ресурсів: раціонального використання природних ресурсів на благо нинішнього і майбутніх поколінь; пріоритетності вимог екологічної безпеки при використанні природних ресурсів; гарантування публічною адміністрацією екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; превентивний характер заходів при використанні природних ресурсів; обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів, лімітів використання природних ресурсів при використанні природних ресурсів; гласність і демократизм при прийнятті рішень, щодо вилучення із природи ресурсів; стимулювання суб'єктів господарювання до широкого впровадження новітніх технологій; збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів; формування публічною адміністрацією у різноманітних осіб екологічного світогляду; науково обґрунтованого нормування використання природних ресурсів; платності використання природних ресурсів; компенсації шкоди заподіяної при розробці природних ресурсів.

Література:

1. Антонов А.Л. Державне регулювання відносин власності на природні ресурси: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / А.Л. Антонов ; Клас. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2008. — 19 с.
2. Григор'єв М.К. Взаємозв'язок соціальної екології, економіки і права: соціально-філософський аналіз: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / М.К. Григор'єв. — О., 2003. — 20 с.
3. Грушева Е.І. Державні механізми економіко-правового регулювання природокористування: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Т.І. Грушева. — Донецьк, 2008. — 20 с.
4. Кирєєва І.В. Загальні засади припинення прав громадян щодо природних об'єктів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / І.В. Кирєєва. — Х., 2008. — 20 с.
5. Котелевець А.В. Актуальні питання правозастосовчої діяльності у галузі екології: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / А.В. Котелевець. — Х., 2000. — 19 с.
6. Лазор О.Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / О.Я. Лазор. — К., 2004. — 36 с.
7. Галуцько В.В. Людина і держава: монографія / Валентин Васильович Галуцько, Володимир Іванович Милько. — К.: Університет «Україна», 2014. — 158 с.
8. Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ "Про охорону навколишнього природного середовища" // Відомості Верховної Ради України, 1991, № 41, ст. 546.

СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНКЦІЙ ТА ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЦЕНТРУ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ

Лазаренко Максим Валентинович

здобувач кафедри конституційного адміністративного та фінансового права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Наявність засобів швидкого пересування, поставлення продовольчих і промислових товарів є невід'ємним елементом сучасного життя. Серед таких засобів провідне місце належить автомобільному транспорту.

Питання забезпечення безпеки дорожнього руху регулююся поперед всього нормами адміністративного права, забезпечення виконання яких лягає на плечі працівників Державної автомобільної інспекції МВС України. Серед якої вагоме місце належить Центру безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем [2].

У відповідності до Положення про Центр безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем (ЦБДР та АС) він є підрозділом при Міністерстві внутрішніх справ України, підпорядкованим Управлінню Державної автомобільної інспекції МВС на правах самостійного управління. ЦБДРтаАС є головною установою з питань розвитку, упровадження та супроводження автоматизованих систем Державної автомобільної інспекції, а також їх загального організаційно-методичного та інженерного забезпечення.

Функції ЦБДР та АС: здійснює у встановленому законодавством порядку контроль за процесом автоматизації діяльності підрозділів ДАІ, аналізує стан використання новітніх інформаційно-обчислювальних технологій і комплексної автоматизації у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, розробляє пропозиції щодо його покращання та бере участь у їх упровадженні; забезпечує проведення робіт з розроблення та впровадження в практичне використання автоматизованих інформаційно-аналітичних та управлінських комп'ютерних систем за окремими напрямками діяльності ДАІ та її структурних підрозділів на місцях; супроводжує та реалізує заходи з удосконалення і розвитку інформаційно-обчислювальних мереж ДАІ, забезпечує режим інформаційної безпеки, захист центрального серверу ДДАІ МВС від спроб несанкціонованого доступу та протидію витоку інформації з корпоративної мережі; здійснює автоматизований облік даних про зареєстровані, викрадені, заарештовані транспортні засоби та інші дані стосовно автотранспорту, що використовувався в злочинних цілях, у встановленому законодавством порядку; розробляє проекти схем організації дорожнього руху, у тому

числі з використанням автоматизованих систем управління ним, та виключно у встановленому законодавством порядку впроваджує їх на окремих ділянках вулично-дорожньої мережі держави, у проблемних зонах та місцях концентрації ДТП; здійснює нагляд за діяльністю підприємств, установ та організацій, що займаються підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації водіїв колісних транспортних засобів, у тому числі тих, що здійснюють перевезення великовагових, негабаритних та небезпечних вантажів, а також беруть участь у міжнародному русі, бере участь у перевірках діяльності підрозділів ДАІ з контролю за діяльністю таких установ і організацій та ін.

Отже, функції Центру безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем є складовою адміністративно-правового статусу цього підрозділу, які характеризують його місце і роль в системі Управління Державної автомобільної інспекції МВС України і характеризується правосуб'єктністю, та публічними юридичними обов'язками.

Література:

1. Граділь А.О. Адміністративно-правові засади оформлення дорожньо-транспортних пригод : автореф. ... кан. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А.О. Граділь. – Запоріжжя, 2012. – 18 с.
2. Центр безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем : [Електронний ресурс] // Департамент ДАІ МВС України. – 2013. – Режим доступу : <http://www.sai.gov.ua/ua/people.htm>.
3. Энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. – М. : Энциклопедия 1984. – 1600 с.
4. Єлістратов А. І. Адміністративне право : лекції / Аркадій Іванович Єлістратов ; ред. та упоряд. В. В. Галуцько, С. В. Діденко. – Херсон : ВАТ ХМД, 2007. – 268 с.
5. Адміністративне право України : [навчальний посібник] : [у 2-х томах] / [Галуцько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін] ; за заг. ред. В.В. Галуцька. — Херсон 2011. — Т. 1 : Загальне адміністративне право. — 320 с.
6. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 жовтня 2011 року № 808 «Про затвердження Положення про Центр безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем при МВС» : [Електронний ресурс] // Ліга закон. – 2013. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MVS346.html.

АВТОМАТИЗОВАНЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО ВИКОНАВЦЯ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Макушев Петро Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загально-правових
дисциплін ВНПЗ «Дніпропетровський гуманітарний університет»*

Інформаційне забезпечення кожної державної служби є важливим елементом її функціонування. Особливої важливості набуває інформаційне забезпечення державних служб, діяльність яких пов'язана і застосуванням державного примусу. У попередніх роботах нами було сформульовано визначення інформаційного забезпечення діяльності Державної виконавчої служби України (ДВС України) як частини управлінської діяльності з аналізу, планування і підготовки управлінських рішень, яка представляє собою неперервний процес обробки та використання інформації про стан функціонування системи державної виконавчої служби, яка здійснюється за допомогою інформаційних засобів та методів, призводить до формування інформаційних фондів, та спрямована на забезпечення належного функціонування системи державної виконавчої служби України [4, с. 73].

Основними видами роботи ДВС України відповідно до покладених на неї завдань у сфері інформаційного забезпечення є: 1) забезпечення доступу державних виконавців до баз даних і реєстрів, у тому числі електронних, що містять інформацію про боржників, їхнє майно та кошти; 2) забезпечення ведення Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень; 3) здійснення аналітичного, інформаційного та методологічного забезпечення роботи структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень ДВС України; 4) організація ведення обліково-статистичної звітності та аналіз стану виконання рішень державними виконавцями; 5) надання роз'яснення та рекомендації державним виконавцям з питань примусового виконання рішень; 6) організація розгляду звернень громадян та юридичних осіб з питань, пов'язаних із діяльністю ДВС України, структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень ДВС України; 7) організація освітньо-роз'яснювальної роботи, в тому числі в засобах масової інформації, з питань, що стосуються виконання її завдань [5].

Автоматизоване робоче місце для роботи державних виконавців (АРМ ДВ) є частиною системи інформаційного забезпечення ДВС, яка у свою чергу є складовою єдиної інформаційної системи органів юстиції [3].

АРМ ДВ призначений для автоматизації роботи державних виконавців, пов'язаної з веденням виконавчих проваджень. АРМ може бути використаний для вирішення наступних задач: реєстрація виконавчих документів (ВД), що надійшли до органу ДВС; прийняття до виконання виконавчого провадження (ВП); реєстрація дій державних виконавців в ході ведення виконавчого провадження; формування та друк постанов; реєстрація сум грошових коштів, стягнутих за ВД; реєстрація зведених виконавчих проваджень (ЗВП); передача матеріалів виконавчого провадження до іншого органу ДВС; пошук інформації про ВД та ВП у базі даних РВП; формування та друк витягів з РВП; формування та друк відомостей виконаних дій; формування та друк статистичних звітів за даними, що містяться в РВП [1]; ведення журналів обліку ВП та реєстрації ВД; формування та друк супровідних листів, актів, розпоряджень тощо; ведення книг обліку депозитних сум [2].

При формуванні, удосконаленні та експлуатації АРМ ДВ, на наш погляд слід керуватися такими принципами: орієнтація на безпапірну технологію; повинен забезпечуватися доступ до даних із будь-якої точки системи незалежно від місця їх фізичного зберігання; інформація в системі повинна бути класифікована за темами і ступенями конфіденційності, доступ користувачів до інформації повинен дозволятися відповідно до цієї класифікації; відкрита інформація повинна бути доступна всім користувачам, у тому числі не із складу органів ДВС; повинен бути єдиний центр управління, який здійснює її адміністрування, в тому числі управління і контроль за доступом до інформації; відкритість для інтеграції її з іншими інформаційними системами; технічні й програмні засоби повинні забезпечувати достатню продуктивність, надійність і необхідний рівень безпеки даних; взаємна інтегрованість із АРМ працівників інших органів юстиції, судових та правоохоронних органів. Реалізація зазначених принципів в процесі експлуатації АРМ ДВ як елементу системи інформаційного забезпечення ДВС дозволить підвищити ефективність діяльності державних виконавців та реалізацію поставлених перед цією службою завдань.

Література:

1. Державне підприємство «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України Інструкція користувача АРМ «ВП-Виконавець». — версія 1.06 — Київ-2007
2. Інструкція користувача комп'ютерної програми «ВП-Виконавець» [Електронний ресурс] — Режим доступу до журн. : http://www.informjust.ua/files/IC_VP_Uma_v_4-3-0.pdf

3. Кісельов М. Про створення єдиної інформаційної системи органів юстиції // Право України. – 1997. - № 3 [Електронний ресурс] — Режим доступу до журн. : <http://www.informjust.ua/text/106>
4. Макушев П.В. Персональні дані як елемент системи інформаційного забезпечення державної виконавчої служби України // Право і суспільство 2013 - № 4 – С. 70-76
5. Положення про Держану виконавчу службу України : Указ Президента України від 06 квітня 2011 року № 385 // Урядовий кур'єр від 19.04.2011 № 71

СТАНОВЛЕННЯ ПРИВАТНОЇ ОХОРОНИ В УКРАЇНІ

*Постольник Сергій Олександрович
ад'юнкт кафедри адміністративної діяльності Національної академії
внутрішніх справ*

Роки незалежності України характеризуються рядом кардинальних змін, як позитивних, так і негативних, у всіх сферах життя суспільства. У нових політико-економічних умовах постійно зростає кількість злочинних замахів проти особистості, суспільства, держави. Насамперед збільшується кількість злочинних посягань, спрямованих на особистість і власність, що стимулює попит на охоронні послуги. Треба зазначити, що проблема злочинних посягань на особистість та майно була актуальною у всі періоди історії, незалежно від того, яка форма власності домінувала. У кожному з цих періодів державний та недержавний сектор охорони набував досвід у своїй діяльності, охоплював певні сфери суспільного життя, а держава в свою чергу намагалась забезпечити адміністративно-правове регулювання цієї діяльності. Тому в умовах неспроможності державних структур забезпечити правову охорону діяльності підприємницьких структур, потрібно вивчати і використовувати позитивний історичний досвід діяльності та правового забезпечення охоронних структур, їх участі у протидії злочинності, приділяючи особливу увагу недержавному сектору охорони.

Приватні фірми, які спеціалізуються на охороні об'єктів і фізичних осіб, виготовленні засобів безпеки, аналітично-інформаційних та юридичних послугах, почали з'являтися в незалежній Україні в 1991 році.

Перша приватна охоронна фірма в Україні була зареєстрована в Києві, як дочірнє підприємство московського охоронного агентства «Алекс». Керуючись принципом «дозволено все, що не заборонено», приватні охоронні структури пропонували спочатку весь комплекс послуг: від приватного тілоохоронця до розшуку зниклих дітей.

На той час співробітниками приватних охоронних структур були як колишні працівники правоохоронних органів, так і члени діючих бандитських угруповань. Тому доволі часто охоронні структури залучались до виконання абсолютно протилежних завдань тим, що були зазначені у статуті цих організацій.

За даними Мінстату і МВС України сьогодні в країні зареєстровано понад 4000 приватних структур, що спеціалізуються на питаннях безпеки. Загальна кількість осіб, залучених до виконання охоронних функцій, перевищує 100 тис. осіб. Серед них - нинішні лідери на ринку комерційних послуг безпеки: приватні фірми "Стелс-1", "Венбест", "Сакура М", «Охорона-Рівне». Більшість приватних агенцій починали з охорони офісів, потім стали надавати послуги особистих охоронників. Сьогодні найбільш могутні служби безпеки цілком "ведуть" замовника послуг – від організації пропускового режиму на підприємстві до перевірки надійності партнерів і захисту від промислового шпигунства [2, с. 86].

Різке збільшення кількості охоронних підприємств на Україні спостерігається на межі 1994 - 1995 років. Стрибок, що спостерігався, був пов'язаний із появою нормативного регламентування про умови і правила здійснення підприємницької діяльності з надання послуг по охороні колективної і приватної власності. Як і будь-яке нове явище, особливо, яке пов'язане з матеріальними благами, приватна охоронна діяльність викликала навколо себе ажіотаж; тим більше, що потреба у вищезазначених послугах у цей період різко зросла. Про масштабність процесу створення приватних охоронних агенцій свідчить створення у 1995 році Української Федерації працівників недержавних служб безпеки. Федерація позиціонувалась як всеукраїнська громадська організація, яка за професійними принципами об'єднує громадян України, які на законних підставах займаються охоронної, детективної, інформаційної та іншою діяльністю, пов'язаною із захистом бізнесу та особистості. На сьогоднішній день до складу Федерації входить понад 140 фірм і організацій, що знаходяться в 35 містах України. Створені 20 регіональних відділень: Волинське, Дніпропетровське, Донецьке, Житомирське, Закарпатське, Запорізьке, Київське міське та обласне, Кіровоградське, Львівське, Одеське, Тернопільське, Харківське, Херсонське, Чернігівське, Чернівецьке, Рівненське, Миколаївське, Кримське, Луганське [3, с. 109].

На сьогоднішній день в Україні існує реальна необхідність функціонування приватних охоронних структур. Вони є важливими компонентами в соціальній структурі сучасного українського суспільства і поряд із ДСО при МВС надають весь комплекс охоронних послуг на території країни. Разом с цим фактично вся сукупність недержавного

сектору охорони залишається поза процесом єдиної політики держави у сфері забезпечення правопорядку та боротьби із злочинністю.

Література:

1. Курило В.І. Організаційно-правові засади надання охоронних послуг: автореф. дис...канд. юрид.наук: 12.00.07/ В.І. Курило. – Ірпінь, 2002. – С. 17
2. Сачаво А.Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України: Монографія/ КНУВС ННПСК. – Київ: Науковий світ, 2006.-114 с
3. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): аналіт. доп. (В.В. Крутов, В.Г. Пилипчук, за ред. О.О. Котелянець), Нац. Ін.-т стратег. досліджень.- К.-Фенікс, 2011.-132 с
4. Угровецький О.П., Галуцько В.В. Охоронна діяльність: правові аспекти// Науковий вісник НАВСУ.- К.,2005.-№1. - С.20-26

ПРИНЦИПИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

Фартушок Тарас Богданович

суддя Господарського суду Львівської області

Наука дає кілька визначень поняття принципів права. Серед них можна виділити наступні: це засади, на яких ґрунтується право як система норм; це вектор, який вказує на напрямок розвитку та функціонування права. Класифікувати принципи права можна за різними критеріями. За дією можна поділити на галузеві та міжгалузеві, а також на принципи, котрі охоплюють один чи більше інститутів певної галузі права. До останніх і відносяться принципи оплати праці, як принципи інституту трудового права.

Одна з умов захисту прав громадян будь-якої країни – належна оплата праці. Це рушійна сила для підвищення добробуту населення, що призводить до соціально-економічного розвитку держави. Порядок та визначальні передумови встановлення прав та обов'язків суб'єктів (сторін) оплати праці, гарантії захисту їх прав та законних інтересів визначаються принципами оплати праці.

Законодавство України виділяє такі принципи оплати праці, як принцип гарантованості оплати праці, принцип рівності оплати за однакову працю, принцип єдності та диференціації оплати праці, принцип невідворотності захисту права на оплату праці. Є ряд інших принципів оплати праці.

Варто звернути увагу на те, що принципи оплати праці не є принципами оплати заробітної плати.

Закон України "Про оплату праці" (ст.1) говорить, що "заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу".

Наукова література дає кілька десятків трактувань сутності заробітної плати, що зумовлено різними науковими поглядами дослідників. Заробітну плату потрібно розглядати з кількох позицій, а саме: з позиції підприємця і з позиції працівника; як елемент ринку праці (впливає на попит та пропозицію робочої сили); як грошове вираження вартості та ціни товару "робоча сила" і частково результативності її функціонування" [4, с.284]; а також – як економічну категорію, що відображає стосунки роботодавця і найманого працівника [5, с.185].

Значна частина дослідників визначають заробітну плату та оплату праці як тотожні. Наприклад, В. Лукашевич вважає, що ці поняття – рівноцінні, хоча між ними існує певна відмінність: видатки на заробітну плату здійснюються із фонду заробітної плати, а інші заохочувальні виплати проводяться за рахунок підприємства або "коштів спеціального призначення та цільових надходжень" [3, с.139]. Якщо говорити про правовий аспект, то Г.Чанишева та Н.Болотіна стверджують, що термін "оплата праці" ширший, і його цільове призначення спрямоване на організацію оплати праці, регламентацію її окремих елементів та всієї системи правових засобів у цій сфері, тоді як поняття "заробітна плата" спрямоване на право окремого працівника отримувати грошову винагороду [1, с.81].

Згідно з проведеним аналізом, можна стверджувати, що саме на принципах оплати праці будується правова система захисту оплати праці. Розглянемо декотрі з них.

Серед найважливіших принципів оплати праці – принцип єдності та диференціації, метою якого є встановлення єдиних умов праці для всіх працівників та їх диференціація за певних обставин для певних категорій працівників. Кожен має право заробляти на своє життя, проте це право диференціюється залежно від певних об'єктивних обставин, зумовлених специфікою галузей виробництва, професійними, статевими, віковими особливостями працівників, місцезнаходженням підприємств тощо. Ці обставини потребують особливого підходу до правового забезпечення умов праці. В результаті об'єктивні обставини призводять до порушення єдиних правил, що регулюють застосування праці, і вимагають видання спеціальних норм, які пристосовують загальні правові приписи до специфічних умов праці [2, с.с.24-25].

Класифікація заробітної плати здійснюється за такими показниками: а) за якістю робочої сили (рівень кваліфікації, наявність виробничого досвіду, рівень умілості, стаж роботи тощо); б) за умовами праці (температурний режим, кліматичні, санітарно-гігієнічні умови та ін.).

Рівність оплати праці означає застосування єдиних критеріїв в оцінці праці. Такими критеріями є: складність та умови виконуваної роботи, професійно-ділові якості працівника, результати його праці та господарської діяльності підприємства, тобто кількість та якість праці. Оскільки професійно-ділові якості працівника та умови виконуваної роботи фактично є неоднаковими, то і оплата праці для того, щоб відповідати кількості та якості праці, повинна бути фактично неоднаковою. Тому диференціація оплати праці разом із єдністю оплати є економічно обґрунтованою та служить правовим принципом регулювання оплати праці.

Вищезазначені три чинники визначають потребу у прийнятті спеціальних норм, які регламентують особливості оплати праці державних службовців, суддів, прокурорських працівників, медичних працівників, працівників освіти, жінок, неповнолітніх, інвалідів, та особливості оплати праці залежно від кваліфікації, спеціалізації, фаховості. Диференціація забезпечується, по-перше, шляхом прийняття нормативних актів на рівні законів (особливе, фундаментальне значення для визначення принципів положень регулювання відносин оплати праці має Конституція України), підзаконних у тому числі відомчих актів, по-друге, локальною нормотворчістю. За цих умов найбільш оптимальному поєднанню загального і особливого при забезпеченні єдності та диференціації правового регулювання оплати праці з використанням локальних норм є розробка і прийняття примірних чи типових нормативних актів як основи локальної нормотворчості.

Принцип гарантованості оплати праці полягає у відповідній оплаті працівнику за виконану ним роботу. Також цей принцип передбачає гарантовану й регулярну оплату праці у наперед визначених розмірах та у певні строки. Заробітна плата працівників гарантується державним регулюванням оплати праці. З метою уникнення ухилень від оплати заробітної плати працівникам цей принцип закріплений і на законодавчому рівні.

В широкому розумінні цей принцип передбачає і захист від порушеного права працівника на оплату праці як шляхом встановлення регуляторних механізмів, так і невідворотності поновлення порушеного права і покарання за порушення, та гарантію забезпечення такого передусім на законодавчому рівні.

Принцип матеріальної зацікавленості забезпечує як особисту, так і колективну зацікавленість у результатах праці. Він стимулює боротьбу за підвищення продуктивності праці, економію засобів і коштів, сприяє підвищенню кваліфікації. При цьому більш кваліфікована, відповідальна, складна і важка праця повинні оплачуватись за підвищеними розцінками.

Принцип плановості оплати праці впливає з необхідності планування рівня заробітної плати, фонду оплати, строків і періодичності виплати заробітної плати. Підприємствами визначаються у плановому порядку розмір фонду заробітної плати за сталими нормативами, а також плановим обсягом виробництва продукції: збільшення фонду заробітної плати нерозривно пов'язаний з рівнем виконання плану виробництва продукції, надання послуг. Принцип плановості в організації оплати праці орієнтує підприємства на збільшення виробництва продукції без залучення зайвої робочої сили. За умови дотримання цього принципу є змога регулювати нагромадження та споживання як на окремому підприємстві, так і в межах країни в цілому.

Ще один принцип організації оплати праці - принцип раціонального співвідношення темпів зростання продуктивності праці та її оплати. Цей принцип полягає у підвищенні оплати праці за рахунок забезпечення провідними темпами зростання продуктивності праці.

Відомо, що члени суспільства не можуть споживати більше, ніж вони виробляють. Дотримання цього принципу забезпечує розширене відтворення виробництва на підприємствах, створює нормальне співвідношення між споживанням і нагромадженням. Зростання заробітної плати можливе за умови систематичного розширеного відтворення виробництва, тобто неухильного зростання валового внутрішнього продукту. Досягти цього можна лише за умови підвищення продуктивності індивідуальної та суспільної праці, однак це зростання має випереджати зростання заробітної плати. Якщо ж остання зростатиме швидше, ніж продуктивність праці, то це призведе до скорочення фонду нагромадження та росту споживання і, відповідно, до гальмування темпів відтворення. Оскільки тоді з валового внутрішнього продукту насамперед треба буде компенсувати витрачені засоби виробництва, виділити додаткову частину для розширення виробництва, а також створити страховий фонд. Без дотримання цих складових неможливе нормальне продуктивне виробництво, а відтак, належне забезпечення та гарантування прав на оплату праці.

Один із важливих принципів оплати праці – вирівнювання рівня оплати та скорочення різниці в доходах між високо- і малооплачуваними категоріями працівників. Така різниця зумовлена не лише неоднаковими рівнями продуктивності праці та доходів на окремих підприємствах, різними рівнями кваліфікації працівників, а й загальним станом розвитку економіки країни. Принцип передбачає державне визначення мінімальної заробітної плати з урахуванням вартісної величини мінімального споживчого бюджету з поступовим зближенням рівнів цих показників по мірі стабілізації й розвитку економіки країни. Згідно з Законом України "Про оплату праці" мінімальна заробітна плата встановлюється у розмірі, не нижчому за вартісну величину межі малозабезпеченості в розрахунку на працездатну особу. Проте, скорочення різниці в доходах повинно відбуватись виключно за рахунок підвищення рівня забезпечення мінімальної заробітної плати, оскільки зниження чи навіть нормативне обмеження рівня максимальної заробітної плати суперечить принципу матеріальної зацікавленості, негативно впливає на мотивацію праці працівника, та порушує, на думку автора, права працівника на оплату праці в широкому розумінні (під порушенням взято і обмеження права на отримання співрозмірної винагороди за працю).

Принцип простоти й доступності оплати праці полягає у розробці, оприлюдненні та впровадженні у виробництво таких систем, форм оплати

праці, які були б зрозумілими і прийнятними для більшості безпосередніх учасників виробничого процесу. Вони мають розкривати зв'язок між продуктивністю праці і заробітною платою.

Варто зазначити, що вищезазначені принципи оплати праці дають нам можливість побудови правильної системи захисту прав працівників на оплату праці, яка буде мати чітке внутрішнє співвідношення та гарантувати дієвість захисту як шляхом забезпечення права, так і захисту від порушення.

Закріплення та виконання цих принципів надасть нам можливість вирішити одну із найбільш актуальних проблем, а саме – низький рівень життя людей. Якщо працівники матимуть належний захист оплати праці, відповідний рівень заробітної плати, то зростатиме добробут населення, а разом з цим і економічний рівень нашої держави. Принципи оплати праці – це координати того шляху, яким повинна рухатись країна, котра прагне не лише «де юре» закріплення статусу правової держави, а й «де факто».

Література:

1. Болотіна Н.Б. Трудове право України : підручник / Н.Б. Болотіна, Г.І. Чанишева. – К. : Знання, КОО, 2000. – 564 с.
2. Караваев Я.А., Гуляев Г.И. Основные принципы советского трудового права/ Я.А. Караваев, Г.И. Гуляев. - М.: ВЮЗИ, 1957. - С.24-25.
3. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навч. посібн. / В.М. Лукашевич. – Львів : Новий світ. – 2004. – 248 с.
4. Мочерний С. Економічна енциклопедія. – У 3-х т. – Т. 1 / ред.кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
5. Тимош І.М. Економіка праці : навч. посібн. / І.М. Тимош. – Тернопіль: Астон, 2001. – 347 с.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ НОТАРІАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Фоменко Яна Вікторівна

асистент кафедри Правознавства Макіївського економіко-гуманітарного інституту

Касьянова Олександра Валентинівна

студентка Макіївського економіко-гуманітарного інституту

Стрімкий розвиток науки і техніки, направлений на прискорення економічних процесів у суспільстві, призвів до широкого використання електронних засобів зв'язку та інформаційно-комунікаційних технологій.

Актуальність дослідження визначена тим, що глобальні трансформації в економічних та юридичних процесах призвели до утворення єдиного світового інформаційно-комунікаційного простору. Інформатизація поширилася на публічно-правові відносини, і більшість державних органів перейшли на електронні бази даних. Також інформаційні технології стали широко застосовуватись в сфері нотаріальної діяльності.

Метою дослідження є аналіз теоретичних і практичних проблем реалізації інформаційних систем у нотаріальному процесі, а також використання нотаріусами електронного цифрового підпису. Визначена мета наукового дослідження зумовила постановку і розв'язання таких завдань:

1) розкрити зміст поняття процесу інформатизації, та визначити необхідність запровадження системи електронного документообігу в Україні;

2) охарактеризувати використання електронного цифрового підпису при вчиненні нотаріальних дій нотаріусами України;

3) охарактеризувати забезпечення нотаріальної діяльності електронними реєстрами - як засобом реалізації інформатизації нотаріату.

Питанням інформатизації нотаріальної діяльності, застосування нотаріусами електронного підпису та запровадження електронних нотаріальних реєстрів в нотаріальній діяльності Україні досліджувалися в роботах українських вчених Волкова А.В., Дякович М.М., Медведева І.Г., Фурса С.Я. та інші.

Інформація, накопичена в банках даних, по-перше, має велику цінність, по-друге, може бути ненавмисне чи навмисне перекручена. Через це наступний важливий момент це виконання вимог захисту інформації.

Питаннями захисту інформації є: запобігання несанкціонованому доступу; запобігання логічному зруйнуванню інформації; запобігання фізичному зруйнуванню інформації внаслідок навмисних чи ненавмисних дій персоналу, а також стихійного лиха.

04 лютого 1998 року прийнято Закон України «Про національну програму інформатизації», яким визначено, що інформатизація - це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки[1].

У науковій та навчальній літературі терміни інформаційна цивілізація, інформаційна економіка, інформаційне суспільство є загальноновизнаними. Поняття інформаційного суспільства, зокрема, розглядається як термін, що характеризує системні зміни в соціальній, економічній, політичній, правовій, культурній структурі суспільства. Інформатизація суспільства характеризується повсюдним впровадженням комплексу заходів, які спрямовуються на забезпечення повного і своєчасного використання достовірної інформації, узагальнених знань у всіх соціально значимих видах людської діяльності[4].

Національна програма інформатизації, яка визначена Законом України «Про Національну програму інформатизації» встановлює стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення[1].

Стрімкий розвиток науки і техніки, направлений на прискорення економічних процесів у суспільстві, призвів до широкого використання електронних засобів зв'язку та інформаційно-комунікаційних технологій за допомогою яких сьогодні активно відбувається оперативне поширення інформації в різних сферах правовідносин. Більша частина обороту інформації і документів нині здійснюється саме в електронному вигляді, а інформаційно-комунікаційні технології використовуються з метою здійснення цивільно-правових правочинів.

Дякович М. М. підкреслив, що нотаріус кінця ХХ-го століття для підготовки та створення документа використовував різного типу друкарські машинки (як механічні, так і електричні). Ведення нотаріального діловодства здійснювалось лише за допомогою паперових реєстрів (журнали реєстрації нотаріальних дій, реєстрації правочинів, реєстрації заборон та ін.). На зміну друкарським машинкам прийшов

комп'ютер, який спростив не лише процес підготовки і створення документа, але й удосконалив способи ведення нотаріального діловодства[5].

У ХХІ сторіччі для нотаріату розпочався новий період - період комп'ютеризації нотаріальної діяльності. Сьогодні вже немає потреби обґрунтовувати необхідність впровадження комп'ютерних технологій у нотаріальну практику. Якщо п'ятнадцять років тому електронні реєстри для нотаріуса України були свого роду ноу-хау, то сьогодні це неодмінна складова організації нотаріального бюро, одна із вимог для ефективного функціонування нотаріату як органу по здійсненню захисту державних інтересів, прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій, результатом яких є нотаріальний документ. У майбутній діяльності нотаріуса наявність високоякісної комп'ютерної техніки і програмного забезпечення та відповідного рівня знань стануть основним інструментом у роботі нотаріальної контори (бюро) і сприятимуть розвитку та зміцненню престижу професії нотаря [5].

Можливість використання електронних засобів зв'язку, інструментів інформаційно-комунікаційних технологій при здійсненні операцій декларується як у міжнародних актах, так і в українському законодавстві. Верховною Радою України було прийнято низку законів: Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV, Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 № 852-IV, Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 № 595-XIV, Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98-ВР, Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV, Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» від 10.01.2002 № 2919-III, Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» 05.07.1994 № 80/94-ВР тощо, положення яких поширюються на порядок регулювання та особливості вчинення нотаріальних дій з залученням інформаційних технологій.

Зокрема Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV визначено основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів[2]. Н. Гуть підкреслив, що в багатьох юридичних джерелах на сьогодні говорять й про особливу сучасну форму фіксації волевиявлення осіб - електронну форму документа[6]. Питання забезпечення фіксації дійсної волі сторони під час укладення договору є особливо актуальним у час активної інформатизації суспільства. В Україні необхідно врегулювати на правовому рівні інститут електронного нотаріату, це дозволить широко запровадити електронний

документообіг у нотаріальній діяльності, основним елементом якого стане посвідчення угод електронним цифровим підписом нотаріуса.

Для нотаріально посвідченого договору важливим є належна фіксація волі сторін, які є учасниками правочину. Нотаріус при вчиненні будь-якої нотаріальної дії повинен поставити свій підпис та печатку на документі. Якщо цей документ має електронний формат, виникає питання, який орган може видавати нотаріусам посилені сертифікати ключів до їх електронних підписів, а також, яким чином нотаріус має проставляти печатку на електронному документі.

Для вирішення цієї проблеми може бути застосована аналогія закону, а саме ч. 5 ст. 5 Закону України «Про електронний цифровий підпис» [3]. Згідно з цією нормою у випадках, коли відповідно до законодавства необхідним є засвідчення дійсності підпису на документах та відповідності копій документів оригіналам печаткою, на електронний документ накладається ще один електронний цифровий підпис юридичної особи, спеціально призначений для таких цілей.

Однак, для практичного застосування електронного підпису першочергово необхідно створити Єдиний реєстр електронних підписів, це спростить процедуру його засвідчення та сприятиме вирішенню таких питань, як: співробітництво нотаріусів (зокрема, вчинення електронних підписів) у міжнародних договорах України з іншими державами, визначення підстав та порядку застосування електронного підпису. Отже, проблема застосування електронного підпису в нотаріальному процесі є актуальною і такою, що потребує глибокого теоретичного аналізу.

В процесі своєї діяльності нотаріус постійно працює з різними видами реєстрів, зокрема: Єдиний реєстр нотаріусів; Єдиний реєстр довіреностей; Спадковий реєстр, який об'єднав інформацію Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ; Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів; Державний реєстр обтяжень рухомого майна; Державний реєстр речових прав на нерухоме майно.

Як влучно зазначив Дякович М. М., створення інформаційних електронних баз значно полегшує діяльність нотаріусів в отриманні відповідної інформації, а також підвищує рівень захисту майнових прав та інтересів громадян і юридичних осіб, забезпечує профілактику злочинів проти власності та є гарантією нотаріальної діяльності з боку держави[5].

Слід додати, що інформація, яка зберігається в єдиних та державних реєстрах є доказами, які необхідні для вчинення нотаріальної дії.

Нотаріат, як найважливіша складова цивільного обороту в державі, повинен бути інститутом, який постійно розвивається і гармонійно поєднує в такому розвитку досягнення як у галузі юриспруденції, так і у галузі високих технологій [7].

Отже, тільки єдина на території всієї держави суцільна система інформації, яка підтримується постійно в актуальному стані та дозволяє працювати в режимі on-line, здатна забезпечити швидке та оперативне отримання та використання достовірної інформації, необхідної для забезпечення нотаріальної діяльності, уникнути витрат часу на поштовий обіг, що в свою чергу сприяє підвищенню якості надання нотаріальних послуг.

Література:

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст.181. – (Зі змін. та допов.).
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851 - IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст.275 . – (Зі змін. та допов.).
3. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 травня 2003 № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст.276. – (Зі змін. та допов.).
4. Інформатизація: поняття, сутність та значення / Аналітичний огляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dilovod.com.ua/publ/statti/informatizacija_ponjattja_sutnist_ta_znachennja/4-1-0-448.
5. Дякович М. М. Електронні реєстри в діяльності нотаріусів України. Практ. посіб.– К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.
6. Гуть Н. Сутність електронної форми нотаріальних документів: проблеми теорії і нотаріальної практики / Н. Гуть // Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка, 2013. – 95. С. 80-84.
7. Як застрахувати себе від чужої помилки при роботі з реєстрами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.informjust.ua/text/479>.

ЗМІСТ

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права

Русенко Ірина Ярославівна ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ.....3

Фучаджисєв Дмитро Олександрович ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО АНАЛІЗУ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ФЕНОМЕНУ ВЛАДИ.....6

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Міжнародне право

Айріян Крістіна Борисівна КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА – ЕЛЕМЕНТ ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ.....10

Бобер Софія Юріївна ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ.....12

Думка Соломія Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТІЙ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....16

Мурована Ірина Ярославівна РОЛЬ ТА МІСЦЕ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....19

Соловій Каріна Василівна АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ.....22

Федоренко Вікторія Василівна ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА КОЖНОГО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ 25

Федоренко Вікторія Василівна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ.....28

Федоренко Вікторія Василівна ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОМУ, ОБВИНУВАЧЕНОМУ ПРАВА НА ЗАХИСТ.....31

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право.
Міжнародне приватне право**

Лозицька Вікторія Володимирівна ПРАВО ВЛАСНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....36

Лопушанський Тарас Васильович ВИМОГИ ДО СТОРІН ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....38

Фартушок Назар Богданович ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1930 РОКУ 40

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Криминологія. Кримінально-виконавче право**

Гвозденко Олексій Миколайович КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В РОЗРІЗІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ.....44

Гвозденко Олексій Миколайович МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....48

Грищай Аліна Валеріївна ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ 51

**Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Муніципальне право**

Лазаренко Дарина Валентинівна ОСНОВОПОЛОЖНІ ЗАСАДИ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ.....54

Лазаренко Максим Валентинович СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНКЦІЙ
ТА ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЦЕНТРУ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО
РУХУ ТА АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ.....56

Макушев Петро Васильович АВТОМАТИЗОВАНЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ
ДЕРЖАВНОГО ВИКОНАВЦЯ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ.....58

Постольник Сергій Олександрович СТАНОВЛЕННЯ ПРИВАТНОЇ
ОХОРОНИ В УКРАЇНІ.....60

Трудове право та право соціального забезпечення

Фартушок Тарас Богданович ПРИНЦИПИ ОПЛАТИ ПРАЦІ
В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОПЛАТУ ПРАЦІ.....63

Право інтелектуальної власності та його захист. Інформаційне право

Фоменко Яна Вікторівна, Касьянова Олександра Валентинівна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ НОТАРІАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....68

Підписано до друку 13.06.2014
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 80 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99, 063 300 86 72
E-mail: tooums@ukr.net

